
De Stand van Gelderland

Nulmeting - stand op 1 januari 2011

Eindredactie: Nadine van den Berg

Atlas voor gemeenten
Postbus 9627
3506 GP UTRECHT
T 030 2656438
F 030 2656439
E info@atlasvoorgemeenten.nl
I www.atlasvoorgemeenten.nl

© Atlas voor gemeenten, Utrecht, oktober 2012

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

De Stand van Gelderland

Nulmeting (de stand op 1 januari 2011)

Inhoud

1	Inleiding	7
2	Werk	9
2.1	Werkgelegenheid	9
2.2	Werkgelegenheidsgraad	11
2.3	Bereikbaarheid van banen (auto, exclusief files)	14
2.4	Bereikbaarheid van banen (auto, inclusief files)	17
2.5	Effect files op bereikbaarheid banen per auto	19
2.6	Bereikbaarheid banen per OV	22
3	Arbeidsmarkt	25
3.1	Participatiegraad	25
3.2	Werkloosheid	28
3.3	Jeugdwerkloosheid	30
3.4	Langdurige werkloosheid	32
3.5	Bijstandsniveau	34
3.6	Vroegtijdig schoolverlaters	36
4	Voorzieningen: woonattracties	39
4.1	Aanbod winkels voor mode en luxe	39
4.2	Uitvoeringen in podiumkunsten	42
4.3	Restaurants: kwantiteit	44
4.4	Restaurants: kwaliteit	46
4.5	Historiciteit: vooroorlogse woningen	48
4.6	Historiciteit: monumenten	50
4.7	Nabijheid natuur	52
4.8	Nabijheid recreatiegebieden	54
5	Voorzieningen: onderwijs, zorg, sport en cultuur	55
5.1	Basisonderwijs	55
5.2	Voortgezet onderwijs	58
5.3	Sportterreinen	60
5.4	Huisartsen: afstand tot dichtsbijzijnde huisartsenpraktijk	62
5.5	Huisartsen: aantal huisartsenpraktijken binnen 3 kilometer	64
5.6	Ziekenhuizen	66
5.7	Bibliotheken	68
	Bijlage – beschrijving indicatoren	71

---

1 Inleiding

Dit rapport vormt de bijdrage van Atlas voor Gemeenten aan de nulmeting van de zogenoemde ‘toestandsindicatoren’ van de provincie Gelderland. In de nulmeting wordt een beeld gegeven van de relatieve positie van Gelderland ten opzichte van het gemiddelde van gemeentes in de overige provincies in Nederland. Naast een totaalbeeld van Gelderland wordt er een onderscheid gemaakt naar stedelijk gebied en landelijk gebied. Onder het stedelijk gebied van Gelderland vallen de dertien GSO- en KSB-gemeenten,¹ de overige 43 Gelderse gemeenten vormen het landelijk gebied (afbakening provincie Gelderland).

De scores van het stedelijk gebied in Gelderland worden vergeleken met stedelijk gebied in de rest van Nederland. Hiervoor zijn 49 stedelijke gemeenten geselecteerd: de vier grote steden en de andere middelgrote en kleinere steden in Nederland.² Al deze steden vervullen in meer of mindere mate een functie als centrumstad op lokaal of regionaal niveau. Deze steden bieden veelal verschillende stedelijke voorzieningen, maar het zijn vaak ook de locaties waar werkgelegenheid zich concentreert. In sommige gevallen kan het zo zijn dat de vier grote steden het gemiddelde van de rest van Nederland sterk beïnvloeden – dit zal bij de indicator waar dit zich voordoet worden vermeld. Voor de vergelijking met het landelijk gebied is gekozen voor alle niet-Gelderse gemeenten die niet tot deze 49 stedelijke gemeenten behoren. De reden hiervoor is dat door de diversiteit in het landelijk gebied van Gelderland (variërend van grensgemeenten tot gemeenten in de nabijheid van de Randstad) een vergelijking met het gemiddelde van het landelijk gebied van de rest van Nederland voor de hand ligt.

De vergelijkingen zijn weergegeven in grafieken waarin de ontwikkeling van het gemiddelde van Gelderland, het gemiddelde van de Gelderse steden en het gemiddelde van het landelijk gebied in Gelderland wordt afgezet tegen de ontwikkeling van het gemiddelde van (het stedelijk en landelijk gebied in) de rest van Nederland. Hierbij zijn voor de thema’s werk,

---

¹ Het gaat hierbij om de gemeenten Apeldoorn, Arnhem, Culemborg, Doesburg, Doetinchem, Ede, Harderwijk, Nijmegen, Tiel, Wageningen, Winterswijk, Zaltbommel en Zutphen.

² Dit zijn in alfabetische volgorde Alkmaar, Almelo, Amersfoort, Amsterdam, Assen, Bergen op Zoom, Breda, Delft, Delfzijl, Den Haag, Den Helder, Deventer, Dordrecht, Eindhoven, Emmen, Enkhuisen, Enschede, Goes, Gorinchem, Gouda, Groningen, Haarlem, Heerenveen, Heerlen, Hellevoetsluis, Hengelo (O.), Hogeveen, Hoorn, Kampen, Leeuwarden, Leiden, Maastricht, Meppel, Middelburg (Z.), Oss, Roermond, Roosendaal, Rotterdam, Schiedam, s-Hertogenbosch, Sittard-Geleen, Smallingerland, Südwest Fryslân, Terneuzen, Tilburg, Utrecht, Venlo, Weert, Zwolle.

arbeidsparticipatie, voorzieningen en woonomgeving verschillende indicatoren geselecteerd.

In de hoofdstukken wordt telkens per thema de positie van Gelderland op elke indicator getoond. Hierbij is het uitgangspunt om steeds de score van Gelderland op 01-01-2011 weer te geven als indexscore met de waarde 100 zodat de relatieve positie t.o.v. de rest van Nederland en de historische ontwikkeling duidelijk wordt. Hiernaast is de absolute score van Gelderland en de rest van Nederland op 01-01-2011 weergegeven. Waar mogelijk is gekozen voor een tienjaarstrend. In sommige gevallen is dit vanwege gebrek aan data of trendbreuken niet mogelijk. Voor sommige indicatoren waren er ook nog geen gegevens over 01-01-2011. In de bijlage worden ten slotte de indicatoren beschreven. Omdat dit rapport bestaat uit een beschrijvende analyse zijn er geen verklaringen voor de gevonden ontwikkelingen uit af te leiden. Waar mogelijk zijn wel suggesties gedaan voor mogelijke oorzaken voor de getoonde resultaten. Dit zijn nadrukkelijk suggesties, voor inzicht in de feitelijke oorzaken voor de getoonde ontwikkelingen zijn verklarende analyses noodzakelijk.

---

2 Werk

In dit hoofdstuk staan de relatieve positie en ontwikkeling van de volgende indicatoren op het gebied van werk centraal: werkgelegenheid, werkgelegenheidsgraad, de bereikbaarheid van banen en het effect van files op de bereikbaarheid van banen. Per indicator wordt steeds eerst de positie en ontwikkeling van Gelderland in zijn geheel (t.o.v. de rest van Nederland) getoond, vervolgens het stedelijk gebied en tot slot het landelijk gebied. Zowel het stedelijk als het landelijk gebied in Gelderland kent een lagere arbeidsquote en een lager aantal banen binnen acceptabele reistijd. Daar staat tegenover dat de filedruk in Gelderland lager is dan gemiddeld

---

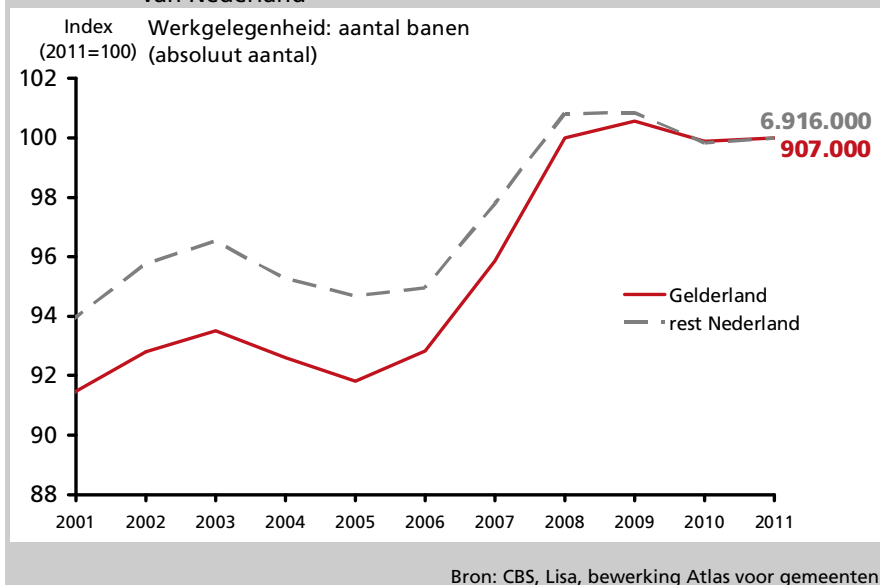
2.1 Werkgelegenheid

De werkgelegenheid is de enige indicator waarbij de waarde voor de rest van Nederland niet als index van de waarde van Gelderland is uitgedrukt maar als index op basis van de eigen waarde op 01-01-2011. De reden hiervoor is dat de verschillen anders erg groot zouden worden tussen Gelderland en de rest van Nederland omdat dit – als enige – een absolute indicator is.

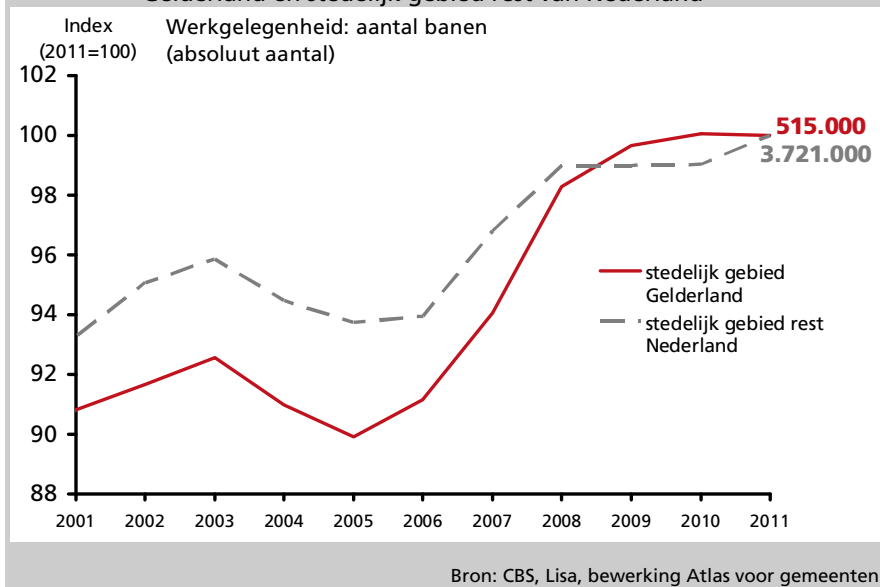
Uit de drie figuren wordt duidelijk dat over periode 2001-2011 de werkgelegenheid in Gelderland is toegenomen. Wel is er sprake van een lichte daling van de werkgelegenheid vanaf 2009, waarschijnlijk als gevolg van de crisis (zie figuur 2.1). Deze daling voor Gelderland als geheel is het gevolg een daling in het landelijk gebied (vergelijk figuur 2.2 en 2.3). In het stedelijk gebied van Gelderland was er nog steeds sprake van een lichte groei. Mogelijk komt dit door een andere sectorale structuur (dat is de samenstelling van het soort bedrijven zoals industrie, kantoren, winkels e.d.) waarbij de sectoren die conjunctuurgevoeliger (zoals de industrie) zich meer in het landelijk gebied concentreren.

De ontwikkelingen lopen grotendeels parallel aan die in de rest van Nederland. Wat opvalt is dat de ontwikkeling van de werkgelegenheid tussen 2010 en 2011 in het stedelijk gebied in de rest van Nederland positiever is geweest dan in het stedelijk gebied in Gelderland. De werkgelegenheid groeit in het stedelijk gebied in de rest van Nederland, terwijl die in het stedelijk gebied in Gelderland afvlakt (zie figuur 2.2).

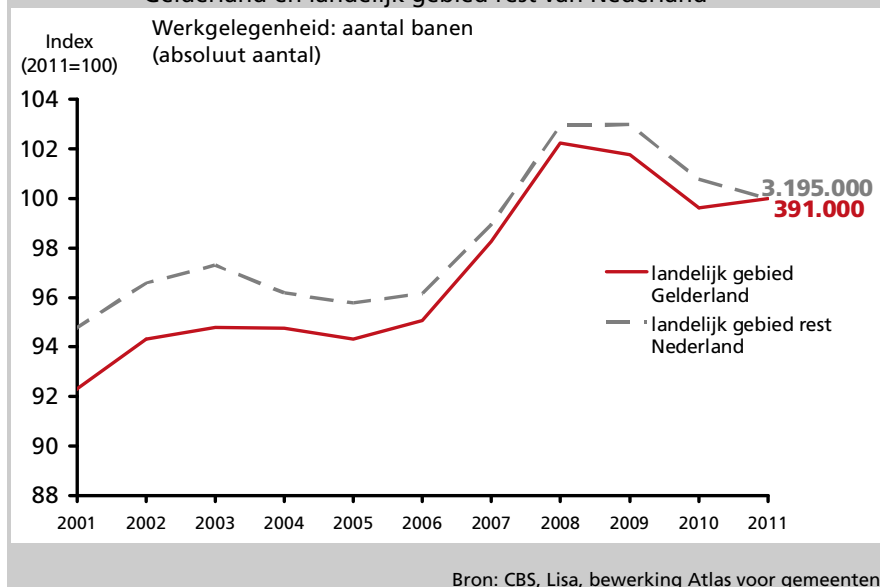
Figuur 2.1 Ontwikkeling werkgelegenheid 2001-2011: Gelderland en de rest van Nederland

Figuur 2.2 Ontwikkeling werkgelegenheid 2001-2011: stedelijk gebied Gelderland en stedelijk gebied rest van Nederland

Figuur 2.3 Ontwikkeling werkgelegenheid 2001-2011: landelijk gebied Gelderland en landelijk gebied rest van Nederland

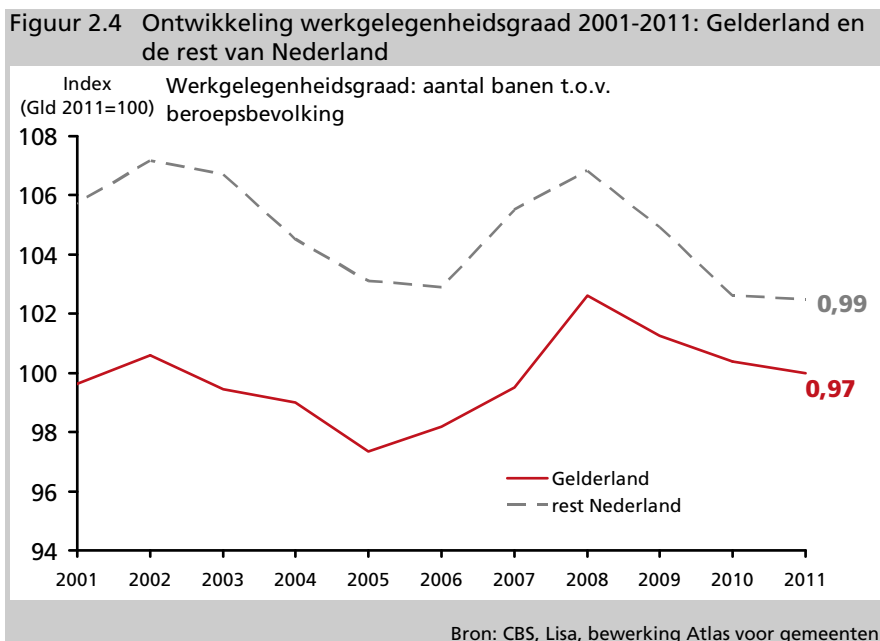

2.2 Werkgelegenheidsgraad

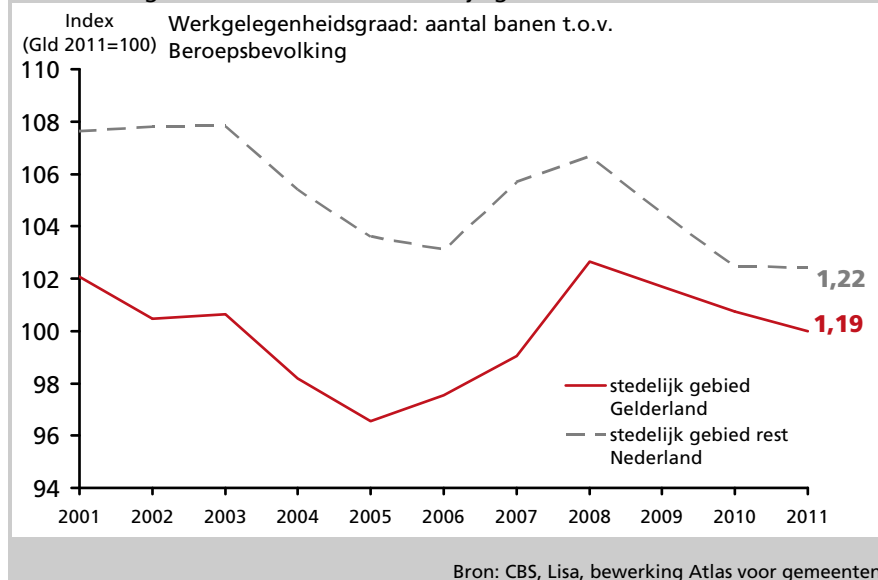
De werkgelegenheidsgraad geeft het aantal banen ten opzichte van de beroepsbevolking weer. Een waarde boven de 1 betekent dat er meer banen zijn dan inwoners die tot de beroepsbevolking behoren. Deze indicator biedt inzicht in de werkgelegenheidsfunctie van gebieden. Stedelijke gebieden kennen traditioneel een sterkere werkfunctie dan landelijke gebieden. Dit is voor Gelderland niet anders: het stedelijk gebied in Gelderland kent een hogere werkgelegenheidsgraad dan het landelijk gebied. Vanaf 2008 neemt de werkgelegenheidsgraad in Gelderland af (zie figuur 2.4). Dit is waarschijnlijk het gevolg van de dalende werkgelegenheid in het landelijk gebied en de beperkt stijgende werkgelegenheid in het stedelijk gebied (zie paragraaf 2.1).

In vergelijking met de rest van Nederland heeft Gelderland een lagere werkgelegenheidsgraad. Omdat de werkgelegenheidsgraad in de rest van Nederland vanaf 2008 sterker daalde dan in Gelderland is dit verschil in de periode 2008-2011 wel afgenomen. Dit is waarschijnlijk het gevolg van de relatief sterkere daling van de werkgelegenheid in de rest van Nederland (zie

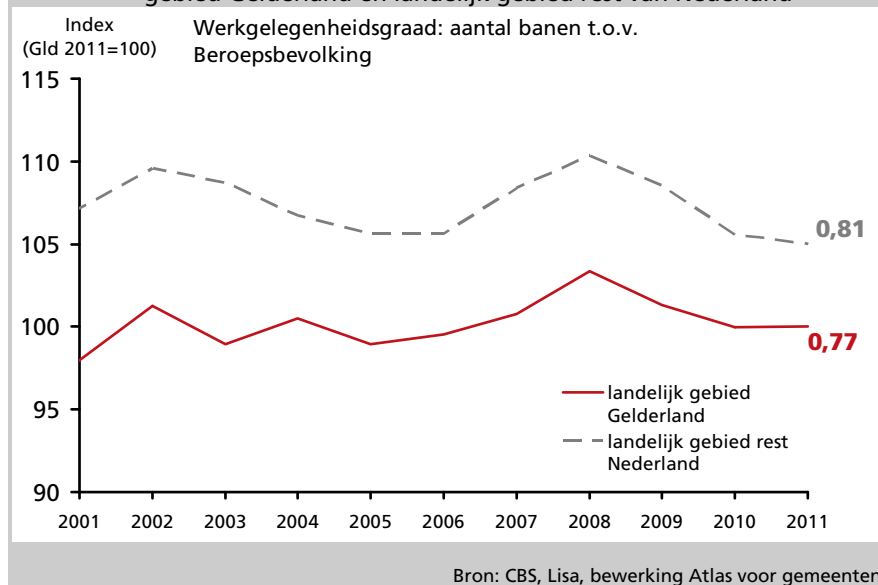
figuur 2.1.), maar dit zou ook (deels) kunnen worden veroorzaakt door een minder sterke groei van de beroepsbevolking in Gelderland. Figuur 2.5 laat zien dat de afname van het verschil tussen Gelderland en de rest van Nederland te danken is aan de ontwikkeling in het stedelijk gebied.

Figuur 2.5 Ontwikkeling werkgelegenheidsgraad 2001-2011: stedelijk gebied Gelderland en stedelijk gebied van de rest van Nederland

Figuur 2.6 Ontwikkeling werkgelegenheidsgraad 2001-2011: landelijk gebied Gelderland en landelijk gebied rest van Nederland

---

2.3 Bereikbaarheid van banen (auto, exclusief files)

Veel mensen werken niet in dezelfde gemeente als waar ze wonen (zie ook 2.2). Vanuit het perspectief van (potentiele) inwoners van gemeenten is dan ook niet zozeer het aantal banen in de eigen woongemeente relevant als wel het aantal banen dat binnen voor hen acceptabele reistijd³ te bereiken is. Op basis van de feitelijke reistijd tussen woon- en werkplekken kan worden berekend welk deel van de beroepsbevolking hoeveel minuten reistijd over heeft voor een baan. Op basis hiervan kan vervolgens vanuit elke woonplaats worden bepaald hoeveel banen er te bereiken zijn (voor een uitgebreide beschrijving zie de bijlage). In de drie onderstaande figuren is geen rekening gehouden met het effect van files.

Het aantal bereikbare banen is in Gelderland (zowel in het stedelijk als in het landelijk gebied) in de periode 2001-2011 toegenomen. Vanaf 2009 is er sprake van een lichte daling. De groei van de werkgelegenheid in de Gelderse steden (zie paragraaf 2.1) uit zich slechtst beperkt in een toename van het aantal banen dat binnen acceptabele reistijd te bereiken is. De belangrijkste reden hiervoor ligt waarschijnlijk in het feit dat de groei van het aantal banen in bijvoorbeeld in Nijmegen ook bijdraagt aan de bereikbaarheid van banen voor inwoners van gemeenten in Noord-Brabant. Net als bijvoorbeeld de groei van het aantal banen in Amersfoort bijdraagt aan de bereikbaarheid van het aantal banen voor inwoners van de gemeenten op de Veluwe.

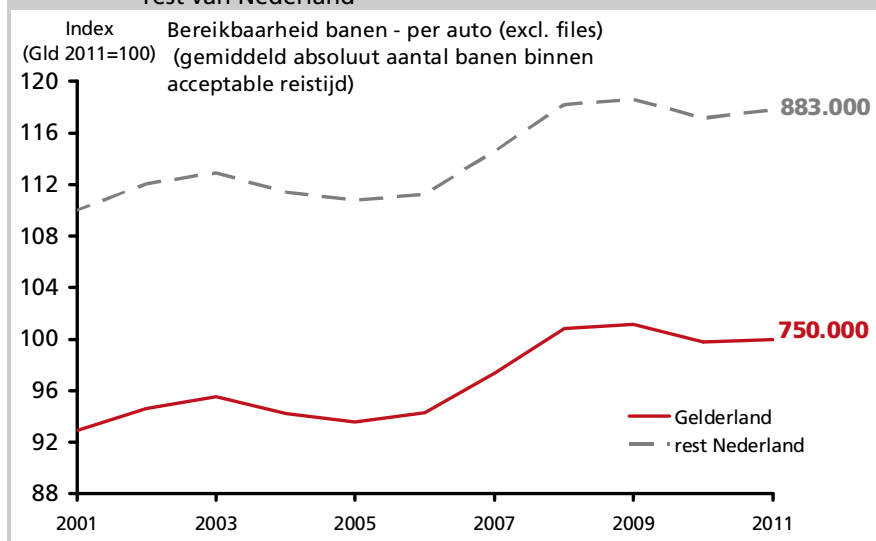
In vergelijking met de rest van Nederland zijn er zowel vanuit het stedelijk als vanuit het landelijk gebied in Gelderland minder banen te bereiken. Voor het stedelijk gebied speelt hier mogelijk het effect van de vier grote steden mee. Deze steden hebben relatief veel werkgelegenheid wat ook doortelt in het gemiddelde van de rest van Nederland. Een mogelijk verklaring voor de lagere bereikbaarheid van banen in het landelijk gebied kan het 'grensregio-effect' zijn. De Achterhoek bijvoorbeeld is een grensregio waarbij er als het

---

³ Onder acceptabele reistijd wordt de reistijd verstaan die mensen bereid zijn te accepteren om – in dit geval – naar hun werk te gaan. Mensen verschillen in deze bereidheid tot reizen: zo is bijvoorbeeld (vrijwel) iedereen bereid 5 minuten te reizen voor een baan maar is maar een deel van de bevolking (40%) bereid om een half uur te reizen en een nog kleiner deel (9%) bereid om een uur te reizen. Op basis van deze bereidheid tot reizen is het aantal banen dat vanuit een woonplek te bereiken is berekend. Naar mate een baan verder weg ligt zal een kleiner deel van de inwoners deze banen binnen een voor hen acceptabele reistijd vinden liggen waardoor deze minder zwaar meetelt in de berekening. Banen die vanuit een bepaalde woonplek die binnen 5 minuten reizen tellen bijvoorbeeld 100% mee, banen op een half uur rijden voor 40% en banen op een uur reizen voor 9%, enzovoort.

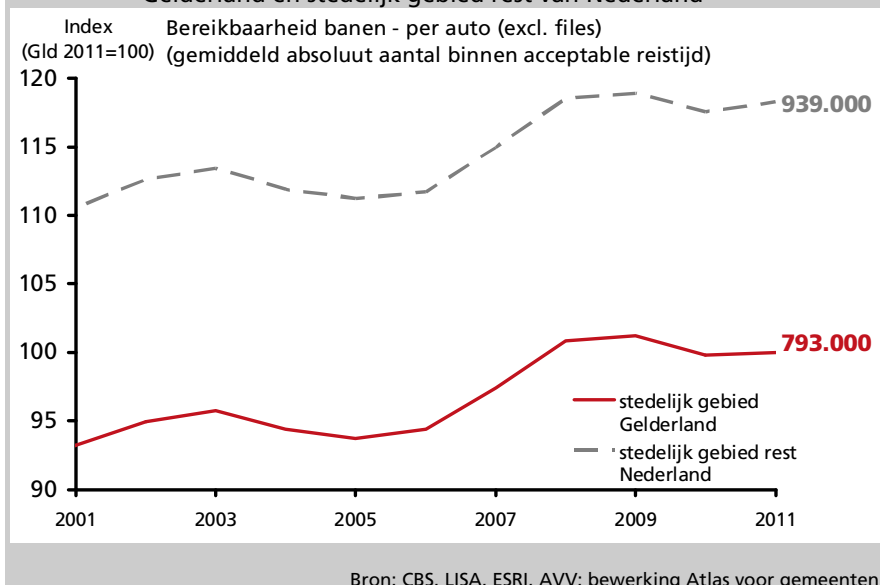
ware slechts een ‘halve cirkel’ om deze regio staat: banen in Duitsland tellen voor de Nederlandse arbeidsmarkt namelijk niet tot nauwelijks mee. Hoewel dit uiteraard voor andere gebieden in Nederland (zoals Limburg) ook het geval is, kan het zijn dat het relatieve aandeel in Gelderland wellicht hoger is. In hoeverre dit daadwerkelijk het geval is, kan op basis van deze beschrijvende statistieken niet worden bepaald.

Figuur 2.7 Ontwikkeling bereikbaarheid banen 2001-2011: Gelderland en de rest van Nederland

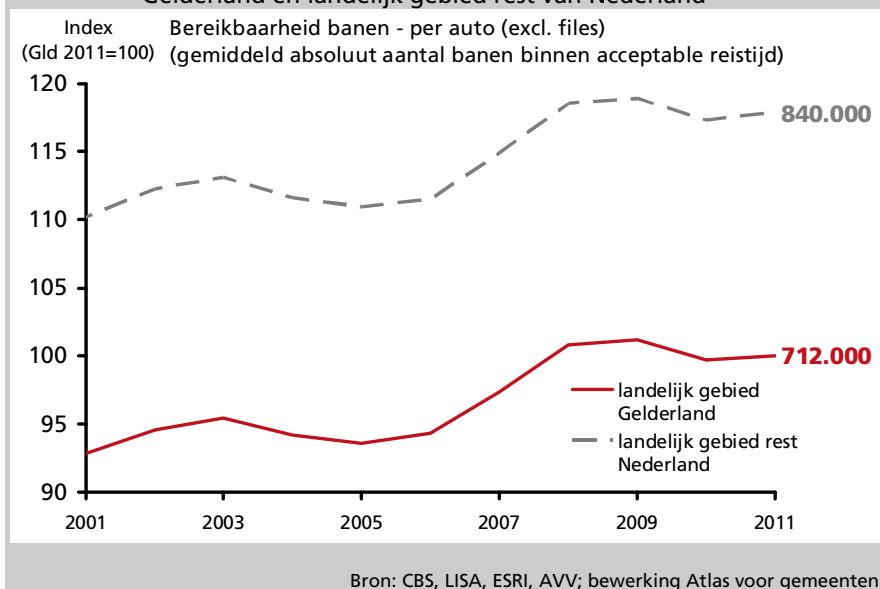

Bron: CBS, LISA, ESRI, AVV; bewerking Atlas voor gemeenten

Figuur 2.8 Ontwikkeling bereikbaarheid banen 2001-2011: stedelijk gebied Gelderland en stedelijk gebied rest van Nederland

Figuur 2.9 Ontwikkeling bereikbaarheid banen 2001-2011: landelijk gebied Gelderland en landelijk gebied rest van Nederland

---

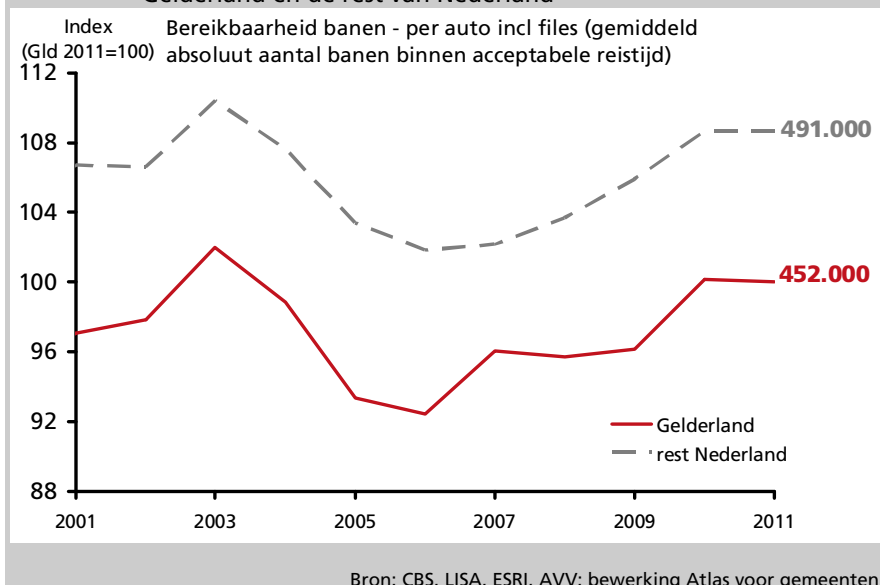
2.4 Bereikbaarheid van banen (auto, inclusief files)

Als er rekening wordt gehouden met files neemt het aantal banen binnen acceptabele reistijd fors af. Hoe langer inwoners in een file moeten staan, hoe minder banen er binnen acceptabele reistijd te bereiken zijn. Als een reistijd van 30 minuten voor een baan acceptabel is, betekent een file van gemiddeld 10 minuten dat er nog maar 20 minuten feitelijke reistijd overblijft. Deze afname van de feitelijke reistijd leidt tot een daling van het aantal banen dat binnen acceptabele reistijd te bereiken is. De onderstaande figuren tonen de bereikbaarheid van het aantal banen, rekening houdend met files.

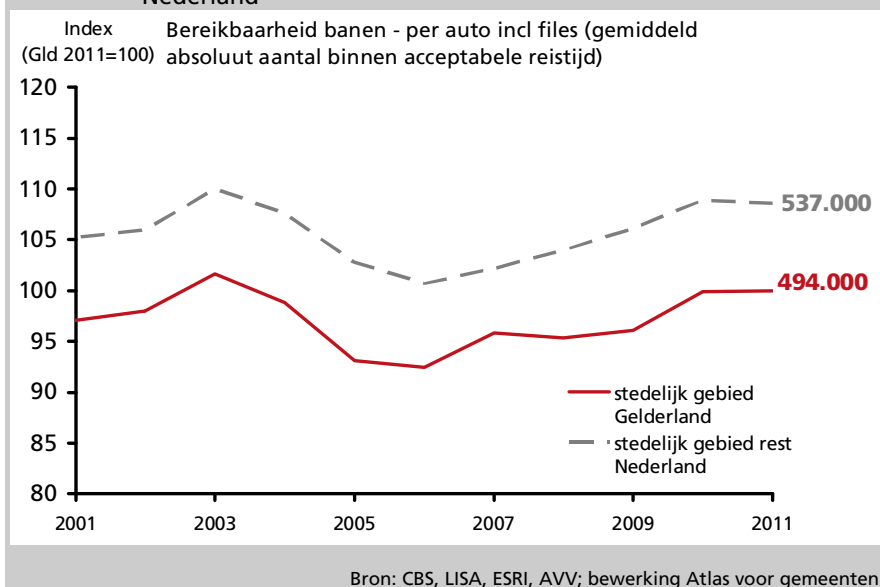
Als er rekening wordt gehouden met files neemt de bereikbaarheid van het aantal banen in Gelderland (in zowel het stedelijk als het landelijk gebied) vanaf 2006 toe (zie figuur 2.10). Omdat deze toename sterker is dan de groei van het aantal bereikbare banen zonder files, impliceert dit dat de filedruk is afgenomen. Voor een deel kan dit het gevolg zijn van de crisis (minder vrachtverkeer) maar het kan ook het effect zijn van het oplossen van bepaalde filepunten.

De verschillen tussen Gelderland en de rest van Nederland in het aantal bereikbare banen worden kleiner als er rekening wordt gehouden met files, zowel absoluut als relatief (vergelijk de scores met paragraaf 2.3). Dit suggereert dat de filedruk in Gelderland minder groot is. Het effect van de files rondom de vier grote steden zal hiervan waarschijnlijk één van de oorzaken zijn.

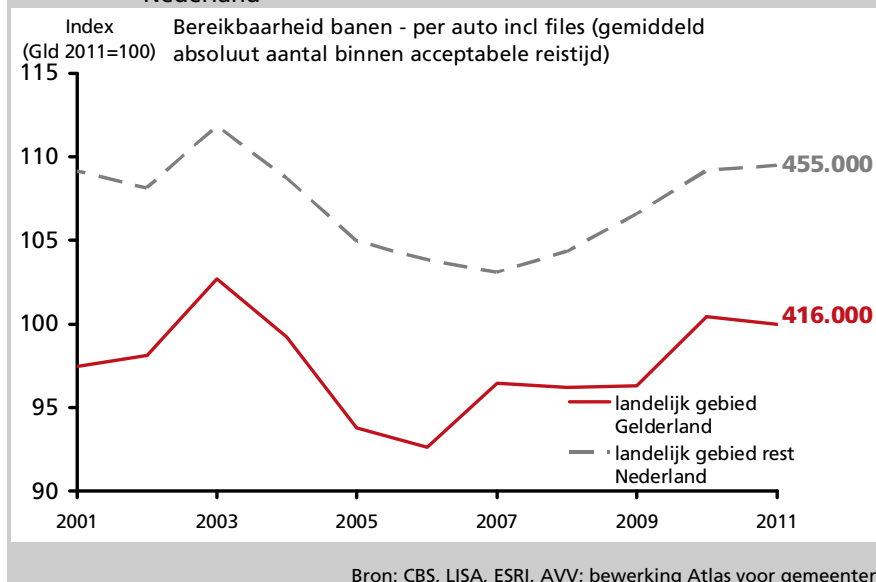
Figuur 2.10 Ontwikkeling bereikbaarheid banen (inclusief files) 2001-2011: Gelderland en de rest van Nederland

Figuur 2.11 Ontwikkeling bereikbaarheid banen (inclusief files) 2001-2011: stedelijk gebied Gelderland en stedelijk gebied rest van Nederland

Figuur 2.12 Ontwikkeling bereikbaarheid banen (inclusief files) 2001-2011: landelijk gebied Gelderland en landelijk gebied rest van Nederland

2.5 Effect files op bereikbaarheid banen per auto

De figuren 2.13 tot en met 2.15 laten het effect van files zien op de bereikbaarheid van banen. Dit is berekend door het verschil te nemen tussen het aantal banen binnen acceptabele reistijd zonder en met files: het feitelijke ‘verlies’ aan banen als gevolg van files. Dit is vervolgens als percentage van het aantal banen binnen acceptabele reistijd zonder files uitgedrukt.

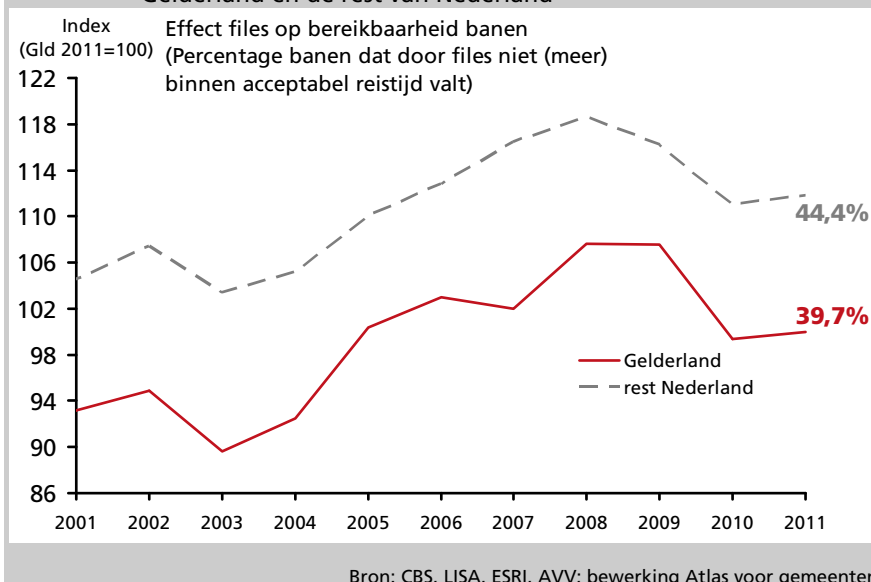
Files zorgen ervoor dat in Gelderland gemiddeld tussen de 38% (stedelijk gebied) en 42% (landelijk gebied) van de potentieel bereikbare banen niet binnen acceptabele reistijd bereikbaar zijn. Vanaf 2008 is er – waarschijnlijk als gevolg van de crisis waardoor o.a. het vrachtverkeer afneemt – een duidelijke afname van het effect van files op de bereikbaarheid van banen, terwijl dit effect in de periode ervoor vrijwel continu bleef stijgen.

In vergelijking met de rest van Nederland is het effect van files op de bereikbaarheid van banen in Gelderland laag. Files zorgen ervoor dat in de

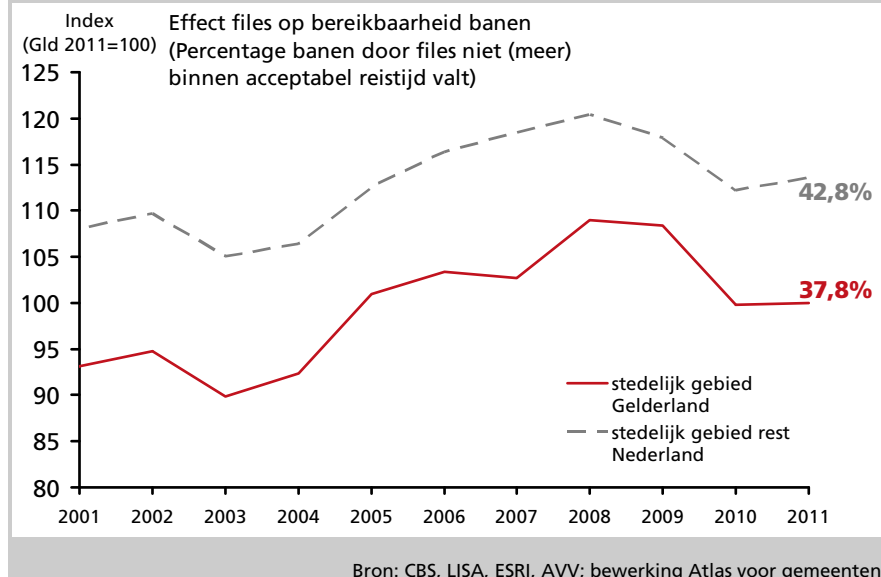
rest van Nederland gemiddeld tussen de 43% (stedelijk gebied) en 46% (landelijk gebied) van de potentieel bereikbare banen niet binnen acceptabele reistijd bereikbaar zijn, terwijl dat voor Gelderland 38% respectievelijk 42% is.

Dat het effect van files op de bereikbaarheid van banen voor inwoners van landelijke gebieden groter is dan voor inwoners van stedelijke gebieden komt door de sterkere werkgelegenheidsfunctie van steden (zie paragraaf 2.2). Inwoners van landelijke gebieden die naar deze steden moeten reizen, verliezen logischerwijs door files meer potentieel bereikbare banen dan inwoners van deze steden. Op de eerste plaats zal door de sterkere concentratie van banen in steden een inwoner van een landelijke gemeente gemiddeld langer moeten rijden voor dezelfde baan dan een inwoner van een stedelijke gemeente. Als er bijvoorbeeld door filedruk tien minuten extra reistijd bijkomt zal het effect hiervan groter zijn voor een inwoner van een landelijke gemeente dan voor een inwoner van een stedelijke gemeente. Op de tweede plaats zal het in veel gevallen zo zijn dat een inwoner van een landelijke gemeente sneller te maken heeft met filedruk dan een inwoner van een stedelijke gemeente, omdat inwoners van landelijke gebieden eerder ('gedwongen') gebruik zullen maken van infrastructuur waar meer files voorkomen.

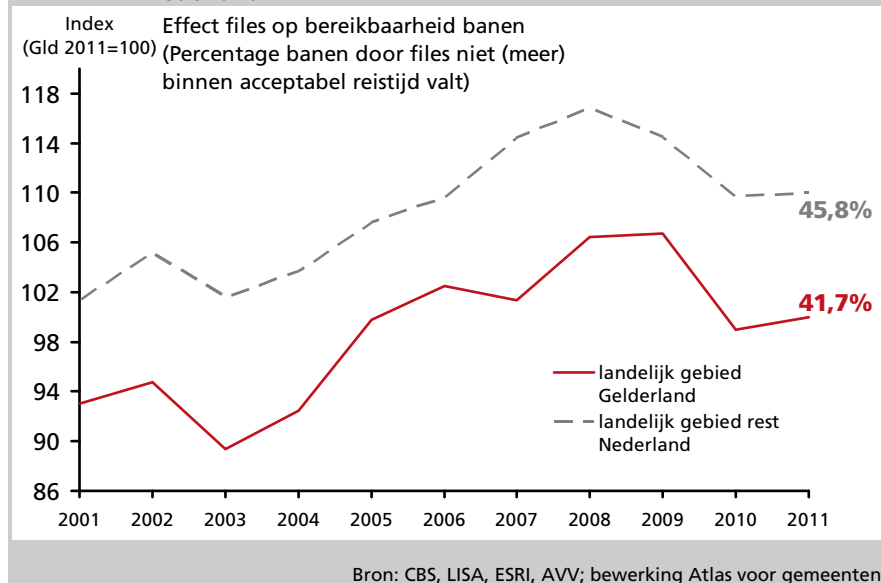
Figuur 2.13 Ontwikkeling effect files op bereikbaarheid banen 2001-2011: Gelderland en de rest van Nederland

Figuur 2.14 Ontwikkeling effect files op bereikbaarheid banen 2001-2011: stedelijk gebied Gelderland en stedelijk gebied rest van Nederland

Figuur 2.15 Ontwikkeling effect files op bereikbaarheid banen 2001-2011: landelijk gebied Gelderland en landelijk gebied rest van Nederland

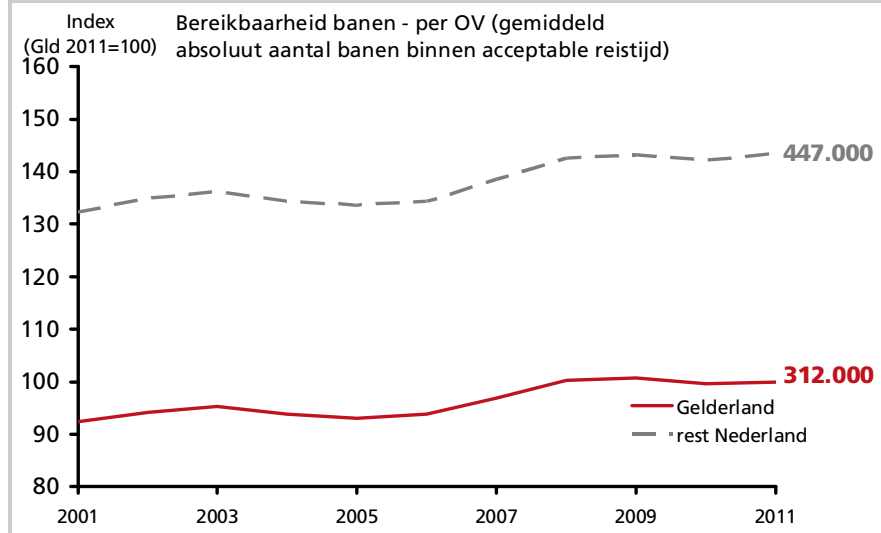

2.6 Bereikbaarheid banen per OV

Hoewel veel meer mensen voor hun woon-werkverkeer gebruikmaken van de auto, vormt de bereikbaarheid van banen per OV uiteraard ook een belangrijke indicator voor het werkgelegenheidsaanbod binnen acceptabele reistijd. Het aantal banen dat per OV binnen acceptabele reistijd te bereiken is, is in het stedelijk gebied in Gelderland groter dan in het landelijk gebied. Dit komt waarschijnlijk doordat de OV-infrastructuur in, en van en naar steden over het algemeen beter is dan in landelijk gebied. Er zijn geen grote schommelingen door de tijd. Omdat de OV-infrastructuur door de tijd slechts beperkt verandert, zijn deze ontwikkelingen waarschijnlijk vooral het gevolg van de conjunctuur.

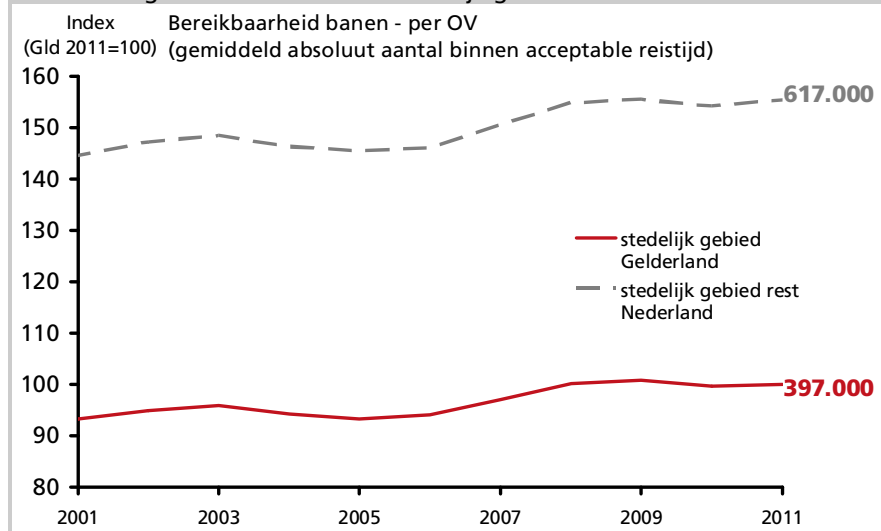
In vergelijking met de rest van Nederland is het aantal banen binnen acceptabele reistijd per OV in Gelderland beduidend lager dan gemiddeld. Dit geldt zowel voor het stedelijk als het landelijk gebied. Mogelijk komt dit doordat sommige steden, zoals Doetinchem en Winterswijk, geen intercityverbinding hebben met andere steden, zoals Arnhem en Nijmegen. Dit is mogelijk ook de reden dat het verschil tussen Gelderland en de rest van Nederland voor stedelijke gemeenten groter is dan voor landelijke gemeenten. Indirect heeft het feit dat sommige steden geen intercity station hebben ook effect op het landelijk gebied: de reistijd van een landelijke gemeente naar een stedelijke gemeente wordt immers ook langer als de verbindingen tussen steden minder snel zijn. Of dit daadwerkelijk de reden is, kan op basis van deze beschrijvende statistiek niet worden aangegeven. Hiernaast speelt ook waarschijnlijk het effect van de vier grote steden een rol. Er zijn immers meer banen binnen dezelfde reistijd met het OV bereikbaar voor inwoners van de grote steden, omdat er nu eenmaal meer banen in deze steden zijn.

Figuur 2.16 Ontwikkeling bereikbaarheid banen (per OV) 2001-2011: Gelderland en de rest van Nederland

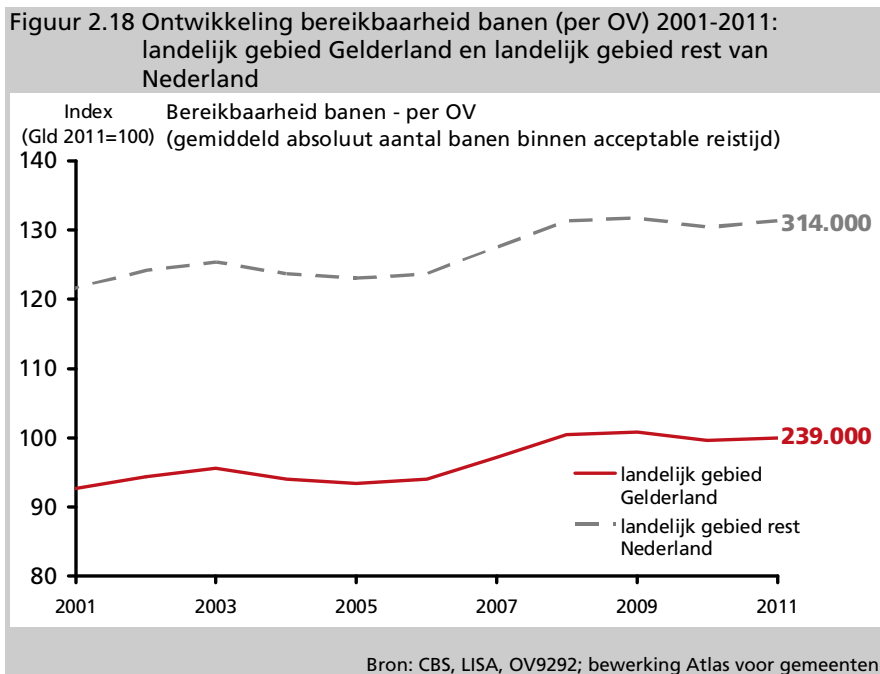

Bron: CBS, LISA, OV9292; bewerking Atlas voor gemeenten

Figuur 2.17 Ontwikkeling bereikbaarheid banen (per OV) 2001-2011: stedelijk gebied Gelderland en stedelijk gebied rest van Nederland

Bron: CBS, LISA, OV9292; bewerking Atlas voor gemeenten

---

3 Arbeidsmarkt

In dit hoofdstuk staan de relatieve positie en ontwikkeling van de volgende indicatoren op het gebied van arbeidsparticipatie centraal: participatiegraad, werkloosheid, jeugdwerkloosheid, langdurige werkloosheid, bijstandsniveau en vroegtijdig schoolverlaters. Net als in hoofdstuk 2 wordt per indicator steeds eerst de positie en ontwikkeling van Gelderland (t.o.v. de rest van Nederland) getoond, vervolgens het stedelijk gebied en ten slotte het landelijk gebied. Veel van de hier gebruikte indicatoren belichten steeds vanuit een iets andere invalhoek het sociaal-economisch presteren en wijzen dan ook dezelfde kant op. Samenvattend kan worden gesteld dat Gelderland (zowel het stedelijk als het landelijk gebied) op sociaal-economisch gebied ‘wat beter presteert’ dan de rest van Nederland.

3.1 Participatiegraad

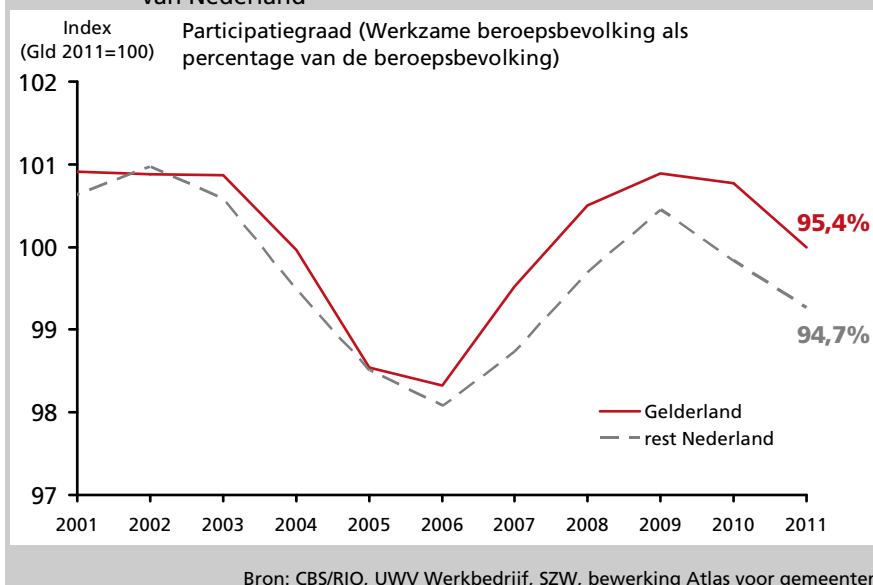
De participatiegraad geeft de werkzame beroepsbevolking als percentage van de feitelijke beroepsbevolking weer. Hiermee is deze indicator het ‘spiegelbeeld’ van de werkloosheid: welk deel van de beroepsbevolking is ook daadwerkelijk aan het werk? Onder de beroepsbevolking wordt hier niet de potentiële, maar de feitelijke beroepsbevolking verstaan (zie ook de bijlage).

De participatiegraad in Gelderland laat een golfbeweging zien waarin de conjunctuur duidelijk te herkennen is: een daling in de periode 2001-2006, een stijging vanaf 2006 tot en met 2009 en vervolgens weer een daling. Het stedelijk en landelijk gebied verschillen nauwelijks van elkaar op dit onderwerp.

De arbeidsparticipatie is in Gelderland hoger dan in de rest van Nederland en dit verschil is iets groter in het stedelijk dan in het landelijk gebied. Dit verschil tussen Gelderland en de rest van Nederland is structureel sinds 2005 (zie figuur 3.1). Vanaf 2005 ontwikkelt de participatiegraad zich vooral in het landelijk gebied van Gelderland steeds iets beter dan in de rest van Nederland (zie figuur 3.3). In het stedelijk gebied is de arbeidsparticipatie over de gehele periode hoger dan in de rest van Nederland (zie figuur 3.2).

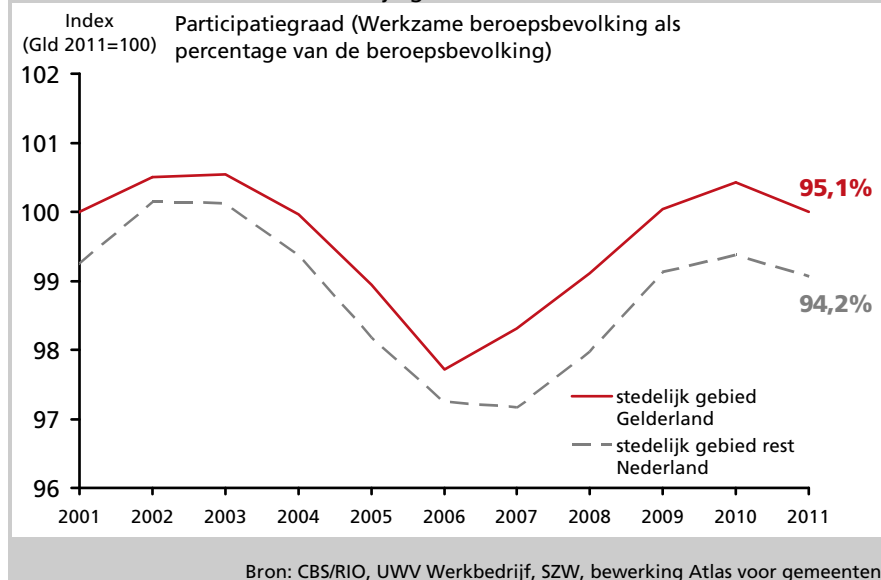
Het is niet eenvoudig – zonder verklarend regressiemodel⁴ – om hiervoor een oorzaak te benoemen. Mogelijk speelt het aantal banen binnen acceptabele reistijd een rol (zie hoofdstuk 2), maar het kan ook zijn dat het aanbod beter past bij de vraag. Zo kent Gelderland een lager aandeel vroegtijdig schoolverlaters wat een indicatie kan zijn van beter opgeleid arbeidspotentieel (zie paragraaf 3.6).

Figuur 3.1 Ontwikkeling participatiegraad 2001-2011: Gelderland en de rest van Nederland

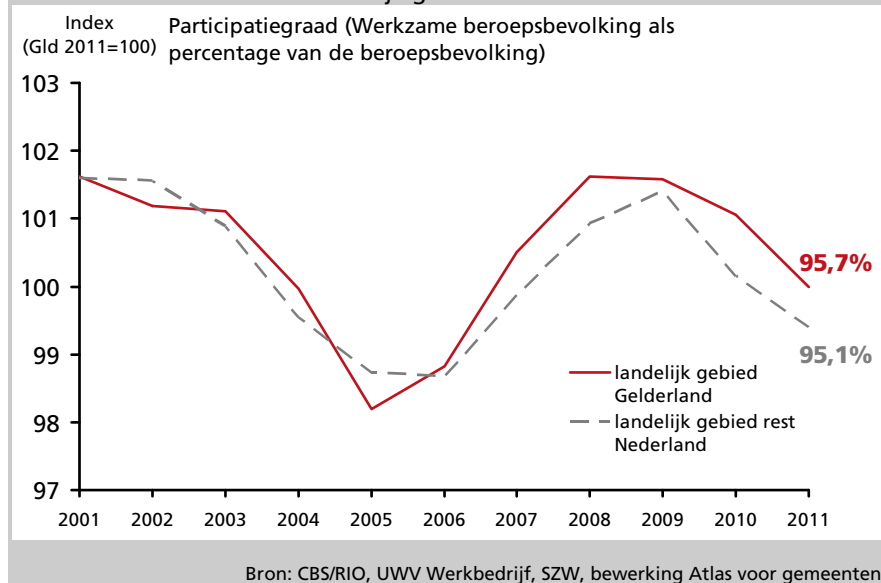

⁴ Bij een regressie-analyse wordt verschillen in (de ontwikkeling van) een bepaalde indicator zo goed mogelijk statistisch verklaard door factoren die hier van invloed op kunnen zijn. Door vervolgens te kijken hoe bepaalde gemeenten in of buiten Gelderland scoren op deze verklarende factoren kan worden bepaald door welke factoren een hogere of lagere arbeidsparticipatie in een bepaald stad of gemeente wordt bepaald.

Figuur 3.2 Ontwikkeling participatiegraad 2001-2011: stedelijk gebied Gelderland en stedelijk gebied rest van Nederland

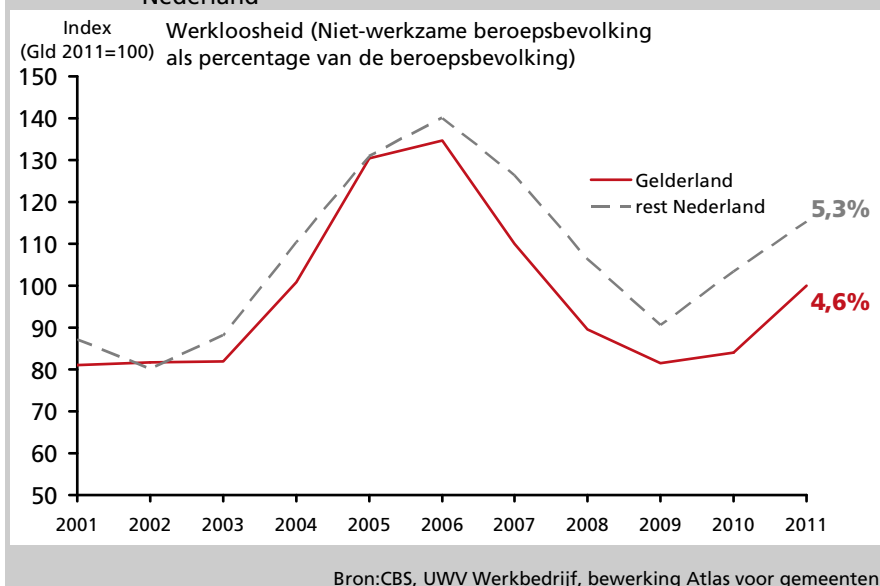
Figuur 3.3 Ontwikkeling participatiegraad 2001-2011: landelijk gebied Gelderland en landelijk gebied rest van Nederland

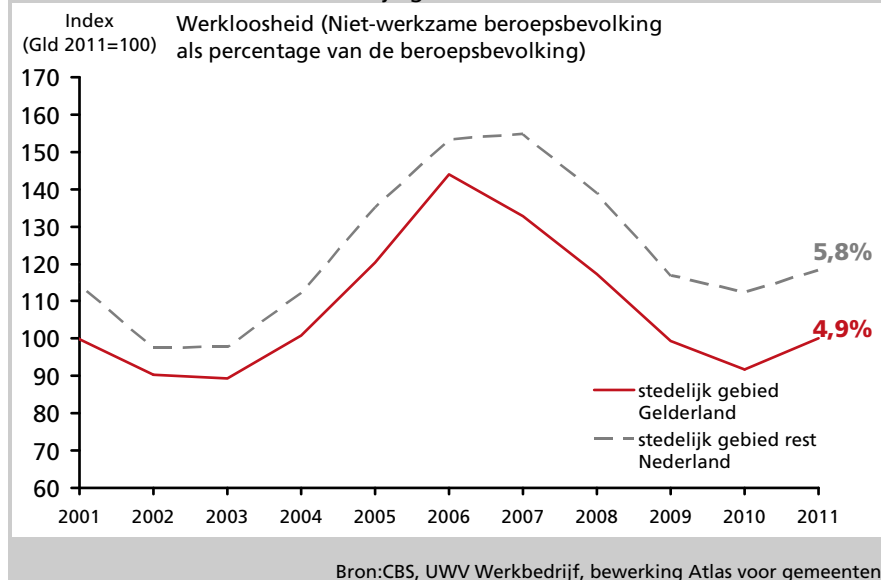
3.2 Werkloosheid

De werkloosheid is het spiegelbeeld van de participatiegraad. De ontwikkeling in Gelderland loopt dan ook precies tegengesteld aan die van de participatiegraad: een piek tussen 2003 en 2006, gevolgd door een sterke daling en weer een stijging vanaf 2009. De werkloosheid is in het stedelijk gebied hoger dan in het landelijk gebied. In vergelijking met de rest van Nederland is de werkloosheid in Gelderland gemiddeld lager (zie figuur 3.4). Het verschil tussen Gelderland en de rest van Nederland is het grootst in de stedelijke gebieden (zie figuur 3.5). In het landelijk gebied is de werkloosheid vanaf 2006 structureel lager dan gemiddeld in de rest van Nederland (zie figuur 3.6).

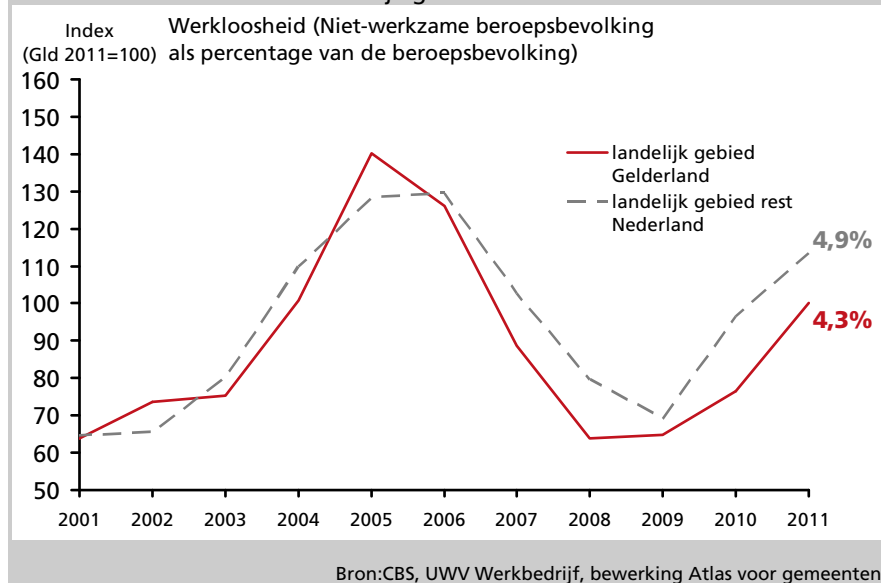
Figuur 3.4 Ontwikkeling werkloosheid 2001-2011: Gelderland en de rest van Nederland

Figuur 3.5 Ontwikkeling werkloosheid 2001-2011: stedelijk gebied Gelderland en stedelijk gebied rest van Nederland

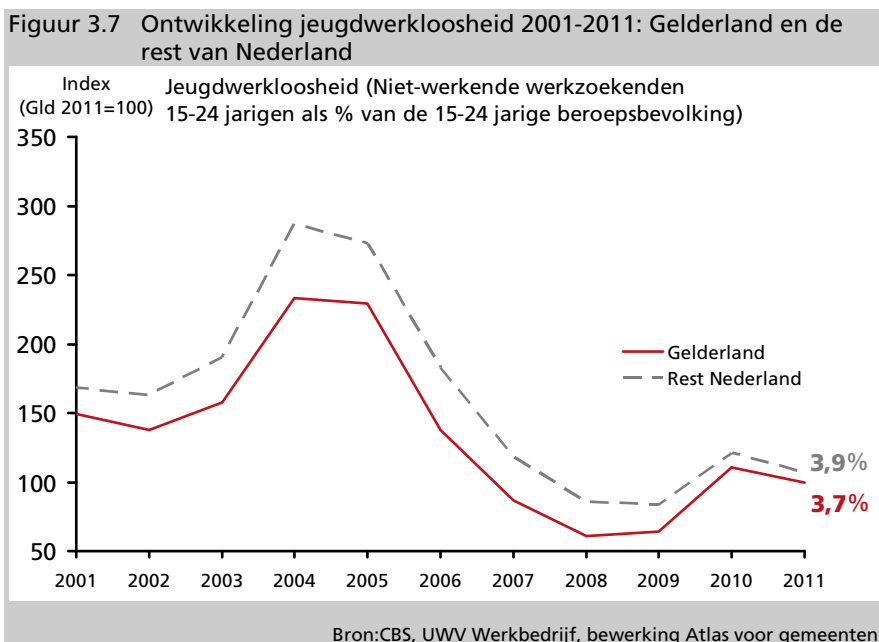
Figuur 3.6 Ontwikkeling werkloosheid 2001-2011: landelijk gebied Gelderland en landelijk gebied rest van Nederland

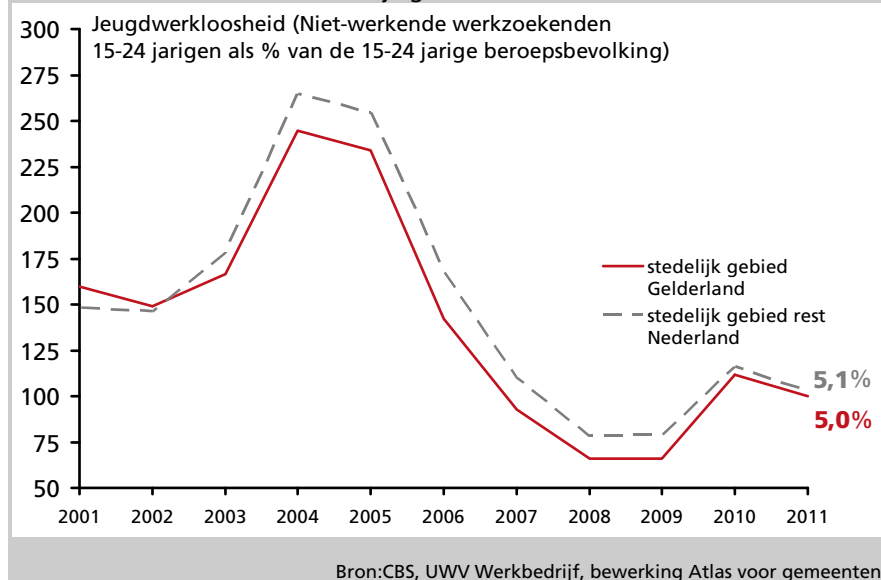
3.3 Jeugdwerkloosheid

De jeugdwerkloosheid is gedefinieerd als het aantal niet-werkende werkzoekenden in de leeftijdscategorie 15 tot 24 jaar als het percentage van de beroepsbevolking in diezelfde leeftijdscategorie. De jeugdwerkloosheid is in Gelderland vanaf 2006 sterk gedaald, zowel in het stedelijk als landelijk gebied. Vanaf 2009 neemt de werkloosheid – waarschijnlijk als gevolg van de crisis – weer iets toe. De jeugdwerkloosheid is in het stedelijk gebied duidelijk hoger dan in het landelijk gebied. Mogelijk hangt dit samen met verschillen in de bevolkingssamenstelling (etniciteit, opleidingsniveau, etc), maar om meer inzicht hierin te verkrijgen is een nadere analyse noodzakelijk.

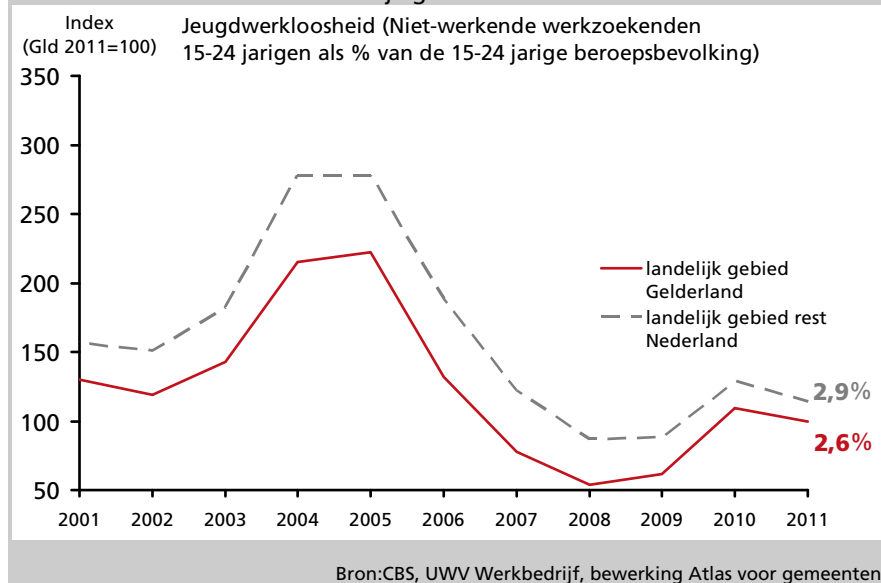
De jeugdwerkloosheid is in Gelderland (iets) lager dan in de rest van Nederland (zie figuur 3.7). Dat geldt zowel voor de stedelijke als de landelijke gebieden (zie figuur 3.8 en 3.9). De ontwikkelingen lopen door de tijd vrijwel gelijk. Wel komen de jeugdwerkloosheid in Gelderland en de rest van Nederland in de periode 2001-2011 steeds dichterbij elkaar te liggen.

Figuur 3.8 Ontwikkeling jeugdwerkloosheid 2001-2011: stedelijk gebied Gelderland en stedelijk gebied rest van Nederland

Figuur 3.9 Ontwikkeling jeugdwerkloosheid 2001-2011: landelijk gebied Gelderland en landelijk gebied rest van Nederland

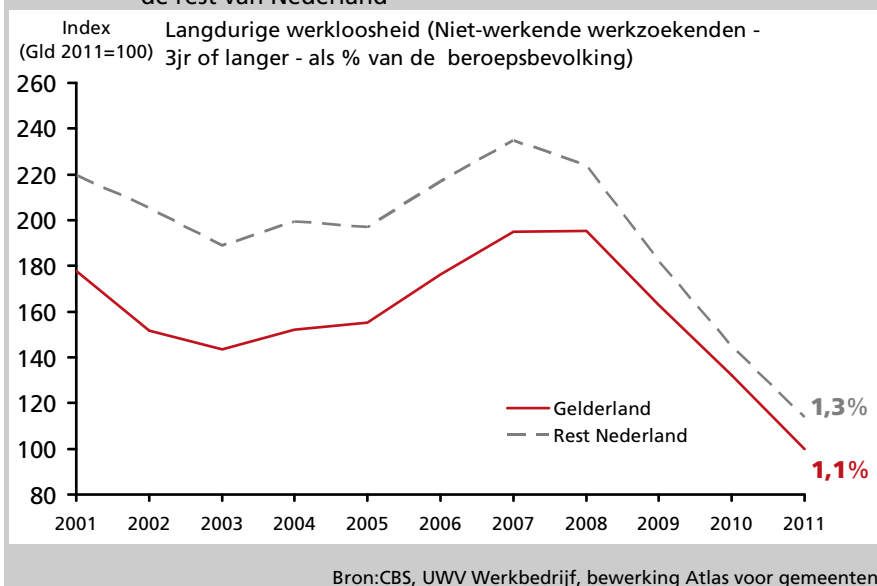

3.4 Langdurige werkloosheid

Bij langdurige werkloosheid gaat het om personen die drie jaar of langer werkzoekend zijn (als percentage van de beroepsbevolking)⁵. Vanaf 2008 neemt de langdurige werkloosheid sterk af in Gelderland – zowel in het stedelijk als in het landelijk gebied. De reden hiervoor kan liggen in een sterke verandering in de *match* op de arbeidsmarkt en in de beleidsmatige trend dat een steeds groter deel van de langdurige werklozen in de Wajong-regeling terecht is gekomen.⁶ In het stedelijk gebied in Gelderland is de langdurige werkloosheid bijna twee keer zo hoog als in het landelijk gebied, een verschil dat mogelijk door verschillen in bevolkingssamenstelling zou kunnen worden verklaard.

De ontwikkeling in Gelderland loopt parallel aan die in de rest van Nederland. Wel is de langdurige werkloosheid zowel in het stedelijk als het landelijk gebied in Gelderland lager dan in de rest van Nederland.

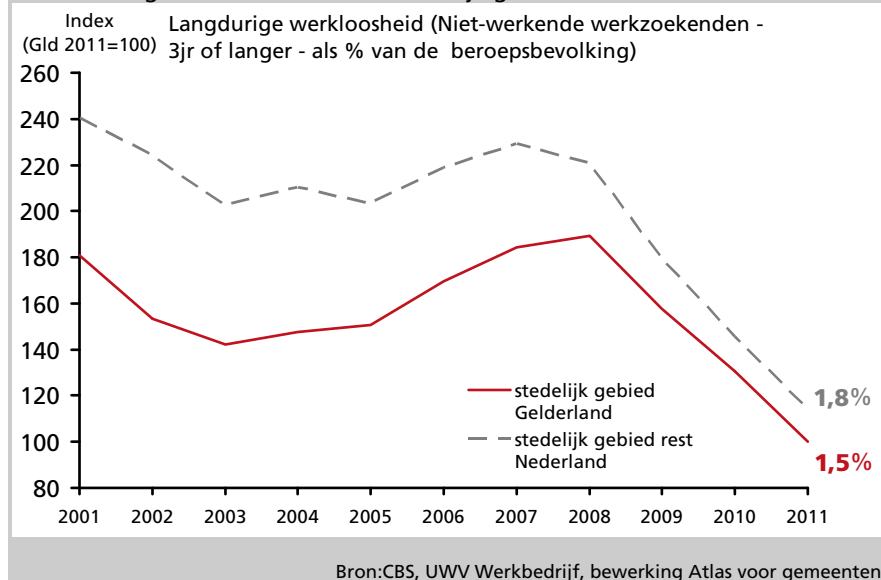
Figuur 3.10 Ontwikkeling langdurige werkloosheid 2001-2011: Gelderland en de rest van Nederland

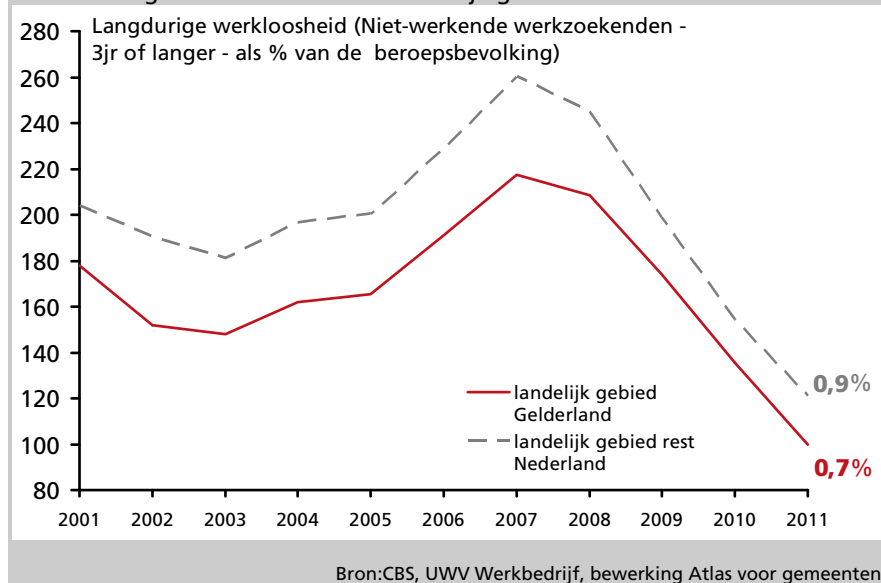
⁵ De provincie Gelderland hanteert als definitie van langdurige werkloosheid één jaar of langer werkzoekend.

⁶ Zie bijvoorbeeld D. Van Vuren e.a., 2011; Van Bijstand naar Wajong. Den Haag: CPB Policy Brief 2011/09

Figuur 3.11 Ontwikkeling langdurige werkloosheid 2001-2011: stedelijk gebied Gelderland en stedelijk gebied rest van Nederland

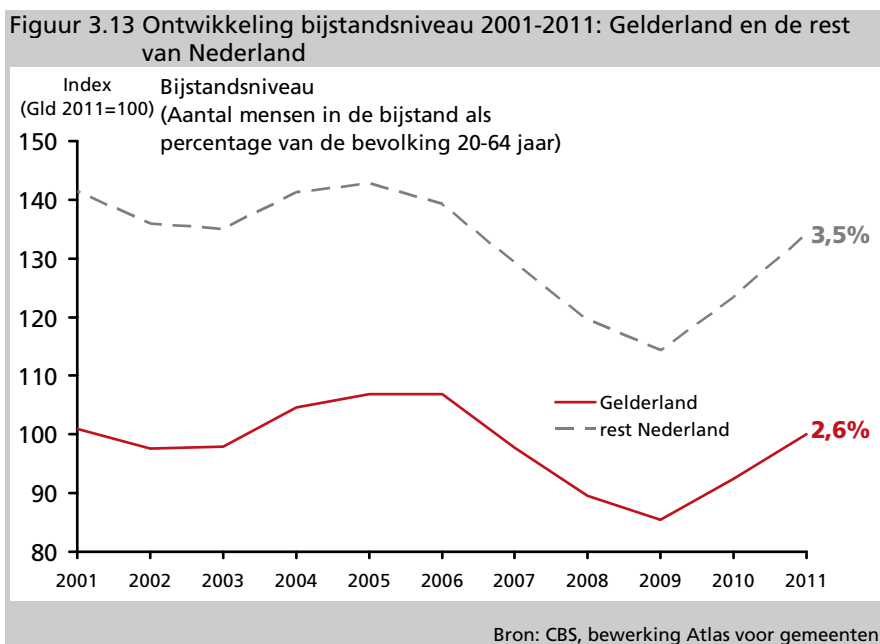
Figuur 3.12 Ontwikkeling langdurige werkloosheid 2001-2011: landelijk gebied Gelderland en landelijk gebied rest van Nederland

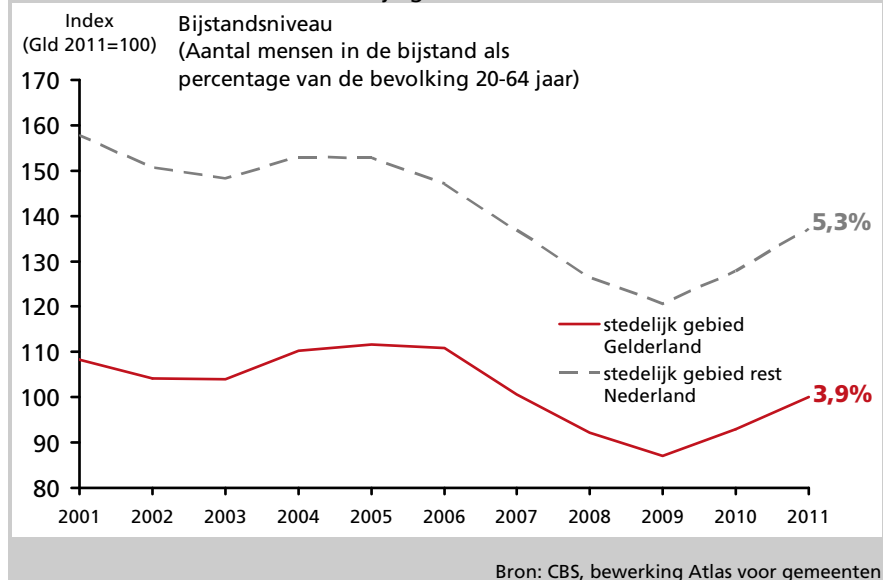
3.5 Bijstandsniveau

Het bijstandsniveau biedt inzicht in het aantal mensen in de bijstand als percentage van de bevolking tussen 20 en 64 jaar. De ontwikkeling van het bijstandsniveau in Gelderland is in lijn met de andere sociaal-economische indicatoren: na een daling vanaf 2006 neemt het vanaf 2009 weer toe. Ook hier geldt dat het stedelijk gebied – waarschijnlijk als gevolg van verschillen in bevolkingssamenstelling – een hoger bijstandsniveau kent dan het landelijk gebied.

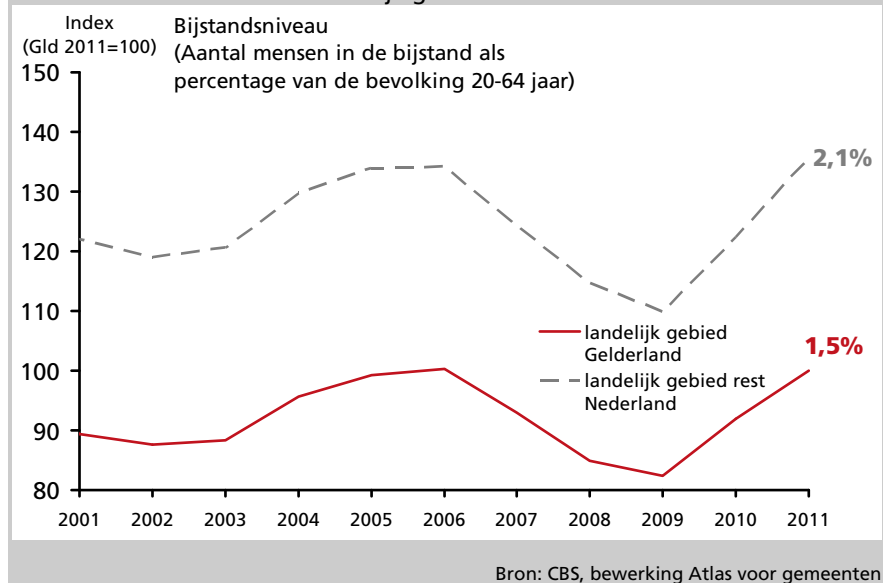
Hierin wijkt Gelderland niet af van de rest van Nederland. Wel ligt het bijstandsniveau in Gelderland beduidend lager dan in de rest van Nederland (zie figuur 3.13). Dit verschil is het grootst voor het stedelijk gebied (zie figuur 3.14 en 3.15).

Figuur 3.14 Ontwikkeling bijstandsniveau 2001-2011: stedelijk gebied Gelderland en stedelijk gebied rest van Nederland

Figuur 3.15 Ontwikkeling bijstandsniveau 2001-2011: landelijk gebied Gelderland en landelijk gebied rest van Nederland

---

3.6 Vroegtijdig schoolverlaters

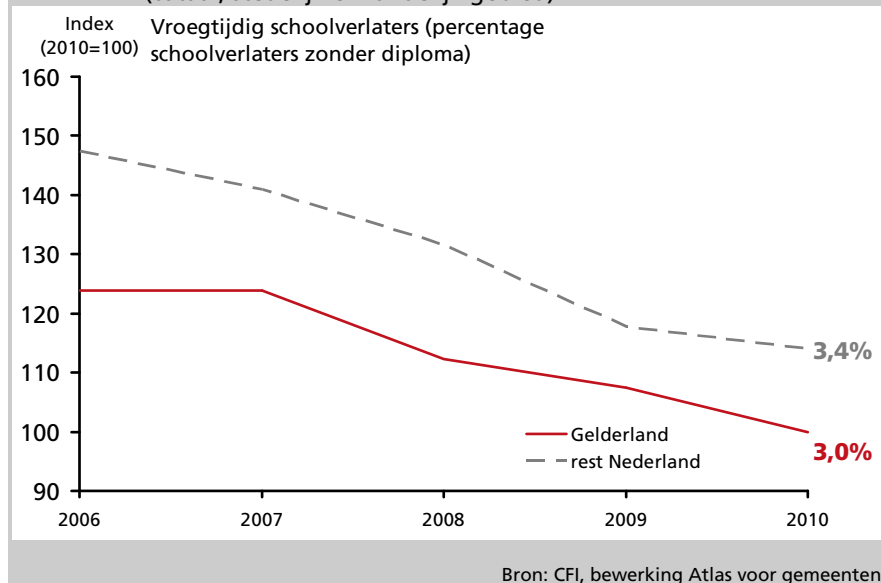
Het aandeel vroegtijdig schoolverlaters biedt inzicht in de relatieve omvang van het aantal jongeren dat zonder diploma van school afgaat. Omdat de kansen op de arbeidsmarkt kleiner zijn voor vroegtijdig schoolverlaters is het bestrijden hiervan een belangrijk doel in het onderwijsbeleid van de landelijke, regionale en lokale overheden. De gegevens over vroegtijdig schoolverlaters zijn alleen beschikbaar voor de periode 2006 tot en met 2010. Het aandeel vroegtijdig schoolverlaters is in het stedelijk gebied hoger dan in het landelijk gebied. Door de tijd is er sprake van een duidelijke afname van het aandeel vroegtijdig schoolverlaters. Mogelijk is dit het gevolg van de beleidsinspanningen op dit gebied. Om dit daadwerkelijk te kunnen vaststellen is echter een effectmeting⁷ noodzakelijk.

Gelderland heeft een lager aandeel vroegtijdig schoolverlaters dan de rest van Nederland. Dit geldt zowel voor het stedelijk als het landelijk gebied, waarbij het verschil tussen Gelderland en de rest van Nederland het grootst is in de stedelijke gebieden. Ook hier kan het effect van de vier grote steden een rol spelen. Net als in Gelderland daalt ook in de rest van Nederland het aandeel vroegtijdig schoolverlaters.

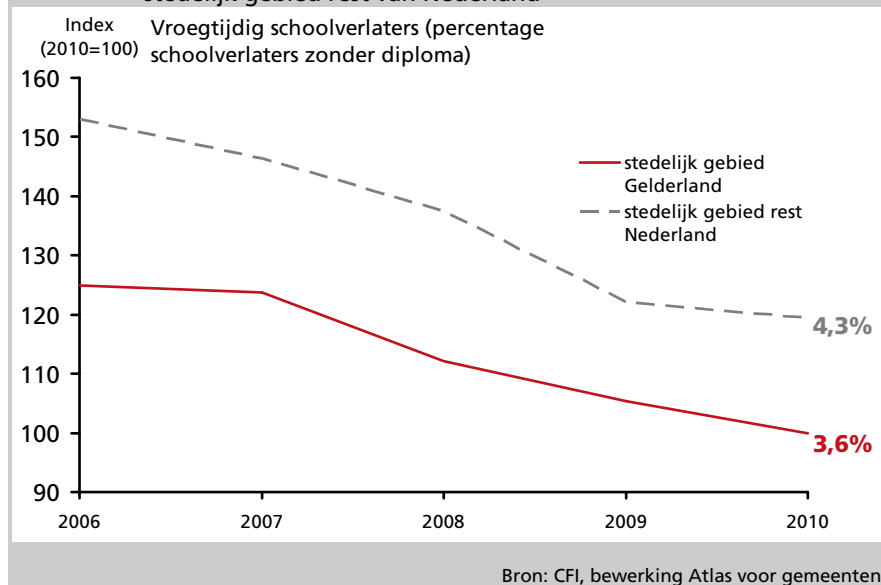

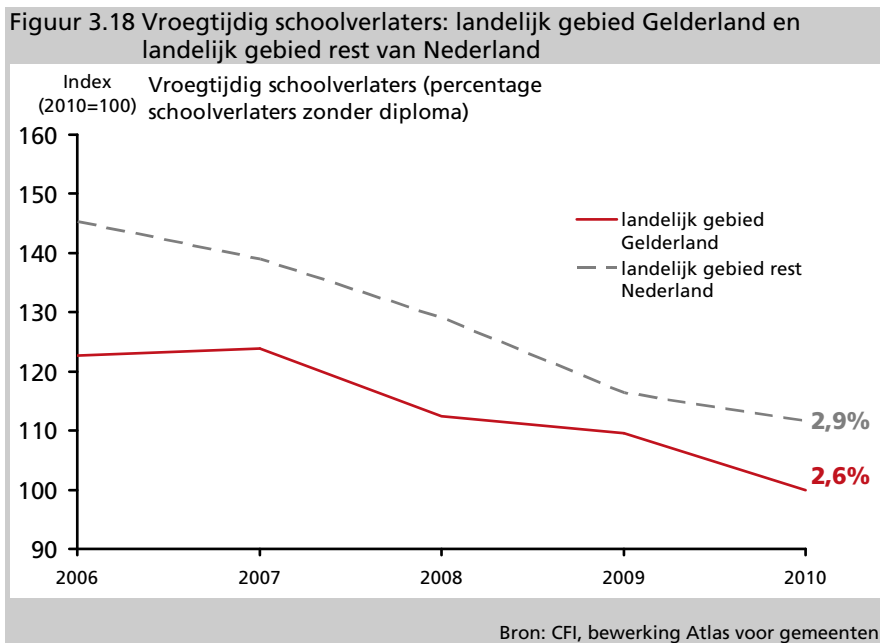
⁷ Bij een dergelijke effectmeting wordt eerst de verandering in het aandeel vroegtijdig schoolverlaters over de periode waarin beleid heeft plaatsgevonden inzichtelijk gemaakt en vervolgens zo goed mogelijk verklaard door indicatoren die de beleidsinspanningen en andere mogelijk verklarende factoren (zoals veranderingen in de samenstellingen van de leerlingpopulatie) meten.

Figuur 3.16 Vroegtijdig schoolverlaters: Gelderland en de rest van Nederland (totaal, stedelijk en landelijk gebied)

Figuur 3.17 Vroegtijdig schoolverlaters: stedelijk gebied Gelderland en stedelijk gebied rest van Nederland

4 Voorzieningen: woonattracties

In dit hoofdstuk staan de relatieve positie en ontwikkeling van de volgende indicatoren op het gebied van voorzieningen centraal: aanbod winkels voor mode en luxe, uitvoeringen in de podiumkunsten, (aantal en kwaliteit) restaurants, historiciteit en nabijheid van natuur en recreatiegebieden. Deze voorzieningen trekken niet alleen bezoekers of binnenlandse toeristen aan, maar hebben hiernaast ook bewezen invloed op de aantrekkingskracht van gemeenten:⁸ het zijn zogenaamde ‘woonattracties’. Net als in de vorige hoofdstukken wordt per indicator steeds eerst de positie en ontwikkeling van Gelderland (t.o.v. de rest van Nederland) getoond, vervolgens het stedelijk gebied en ten slotte het landelijk gebied. Samenvattend kan worden geconcludeerd dat het aanbod woonattracties in Gelderland voor zowel het stedelijk als het landelijk gebied onder het Nederlands gemiddelde ligt.

4.1 Aanbod winkels voor mode en luxe

Het aantal winkels voor mode en luxe is een indicatie voor de omvang en variëteit van het winkelaanbod. In de achterliggende bronbestanden lijkt er sprake van een trendbreuk tussen de periode tot en met 2005 en de periode erna. Dit kan het gevolg zijn van verbeteringen in de meetmethode. De gevonden ontwikkelingen zijn dan niet het gevolg van een feitelijke verandering in het aanbod, maar (vooral) van het beter meten. Daarom worden alleen de ontwikkelingen vanaf 2006 weergegeven.

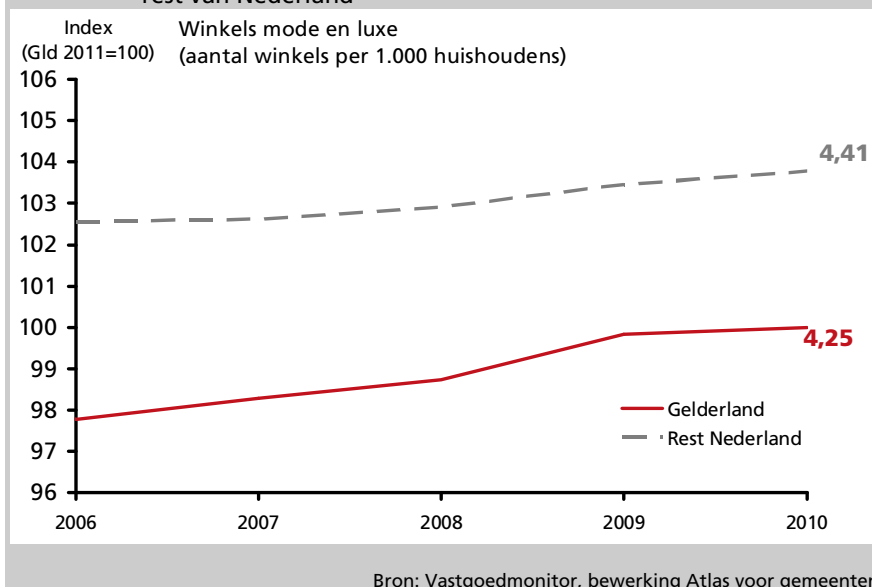
Uit onderstaande figuren blijkt dat het aanbod winkels voor mode en luxe in Gelderland sinds 2006 licht, maar gestaag is toegenomen tot 4,25 winkels per 1.000 huishoudens. Omdat dit type ‘woonattracties’ typisch stedelijke voorzieningen zijn is dit aanbod logischerwijs ook groter in de Gelderse steden dan in het landelijk gebied.

In vergelijking met de rest van Nederland is het aanbod in Gelderland lager (zie figuur 4.1). Het verschil tussen Gelderland en de rest van Nederland is het grootst in het stedelijk gebied (zie figuur 4.2). Voor het landelijk gebied zijn de verschillen tussen Gelderland en de rest van Nederland kleiner (zie figuur 4.3). Een mogelijke oorzaak voor het verschil tussen de Gelderse

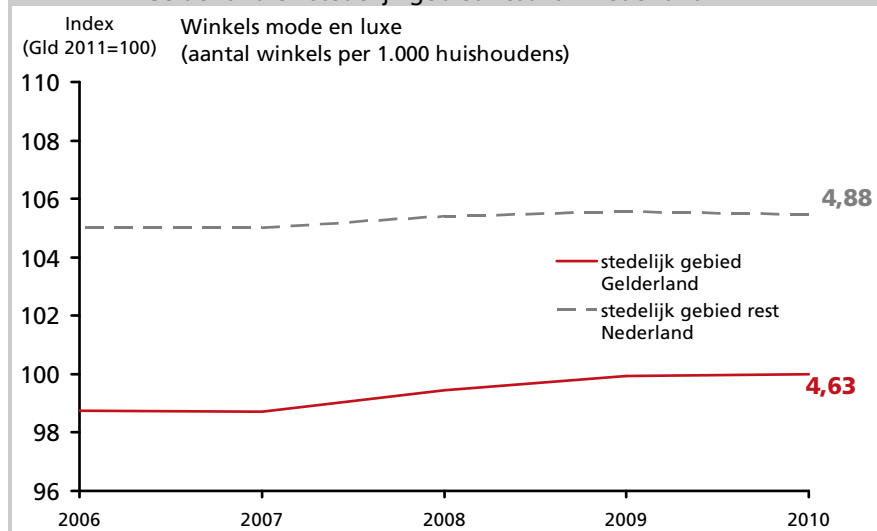
⁸ G. Marlet, 2009; *De aantrekkelijke stad* (VOC Uitgevers, Nijmegen).

steden en de steden in de rest van Nederland kan liggen in de beperkte omvang van Gelderse steden als Doesburg en Winterswijk waardoor ook de stedelijke voorzieningen in deze steden relatief beperkt zijn. Hiernaast zou het feit dat steden als Ede en Apeldoorn voor een deel zogenaamde *new towns* zijn mee kunnen spelen. Dit zijn steden die vooral in de jaren zeventig en tachtig snel gegroeid zijn in inwoneraantal terwijl het stedelijke voorzieningenniveau niet altijd is meegegroeid. Inwoners van bijvoorbeeld Ede maken dan voor bijvoorbeeld het winkelaanbod ook gebruik van het aanbod in Arnhem of Utrecht.

Figuur 4.1 Ontwikkeling winkels mode en luxe 2001-2011 Gelderland en de rest van Nederland

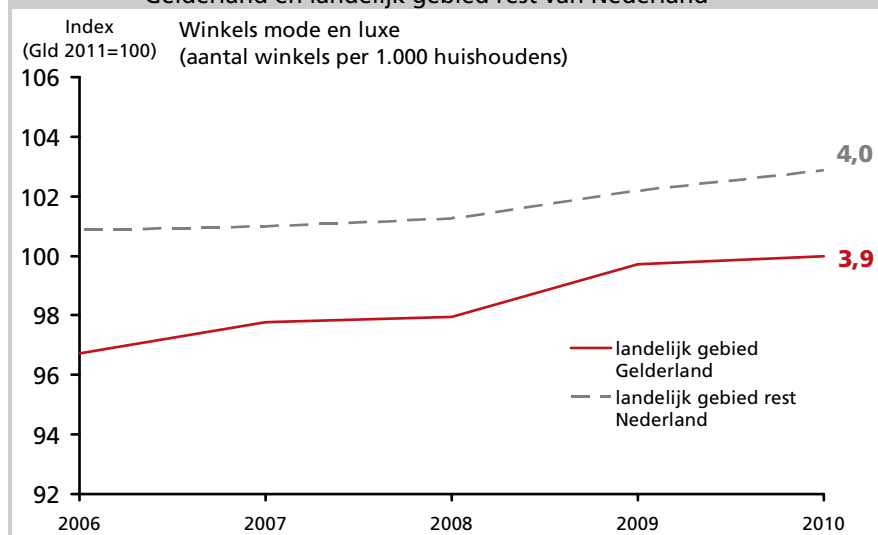

Figuur 4.2 Ontwikkeling winkels mode en luxe 2001-2011: stedelijk gebied Gelderland en stedelijk gebied rest van Nederland

Bron: Vastgoedmonitor, bewerking Atlas voor gemeenten

Figuur 4.3 Ontwikkeling winkels mode en luxe 2001-2011: landelijk gebied Gelderland en landelijk gebied rest van Nederland

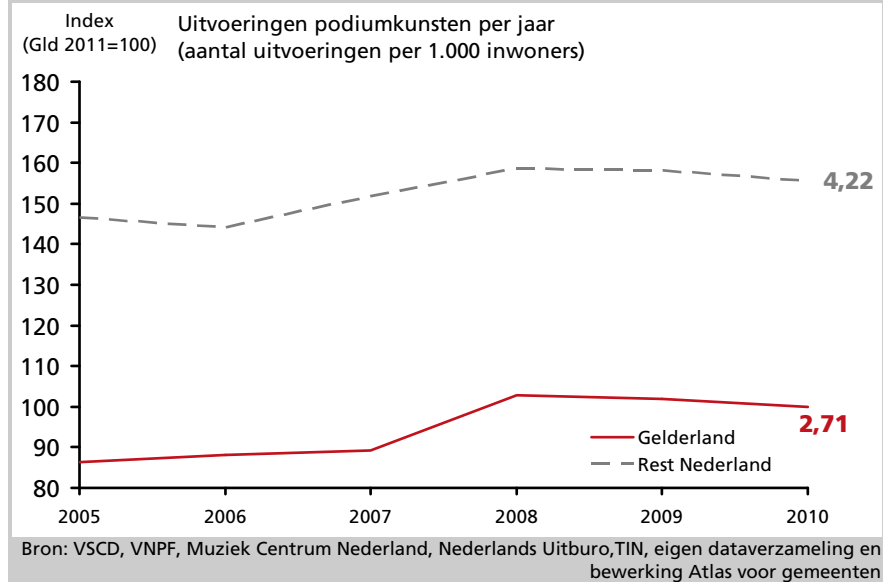
Bron: Vastgoedmonitor, bewerking Atlas voor gemeenten

4.2 Uitvoeringen in podiumkunsten

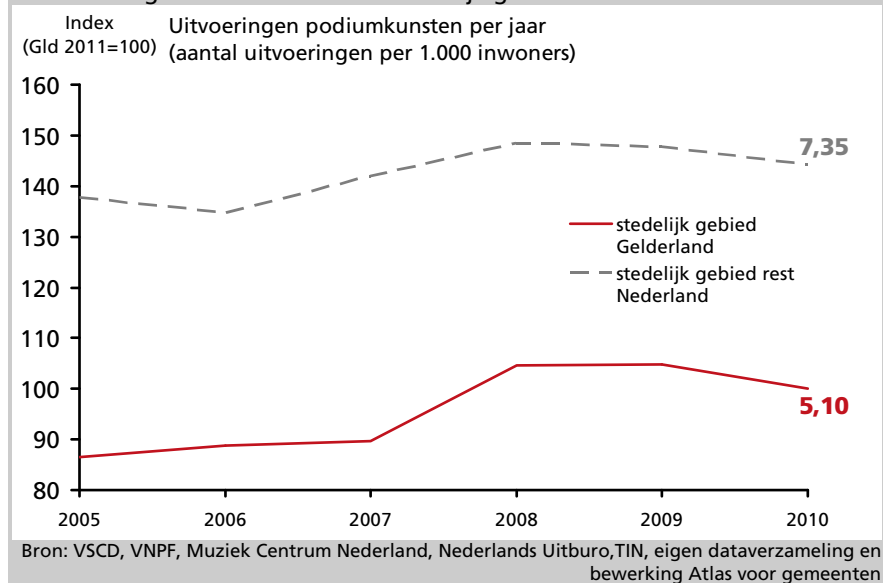
Onder uitvoeringen in de podiumkunsten wordt het aantal voorstellingen in theaters, poppodia en muziekzalen verstaan. Het aantal uitvoeringen in de podiumkunsten (per 1.000 inwoners) is in Gelderland tussen 2005 en 2008 sterk toegenomen, maar daalde in de periode tot en met 2010 licht. De economische crisis kan hier een oorzaak van zijn. Door de crisis kan de vraag van consumenten zijn gedaald en de financieringsmogelijkheden (subsidies, sponsoring etc) beperkter zijn geworden, wat tot een lager aanbod kan hebben geleid. Er is een groot verschil tussen de Gelderse steden en het landelijk gebied. Podiumkunsten zijn nog sterker dan winkels voor mode en luxe een typisch stedelijke voorziening. Opvallend is dat in het landelijk gebied het aanbod tussen 2009 en 2010 (licht) is toegenomen.

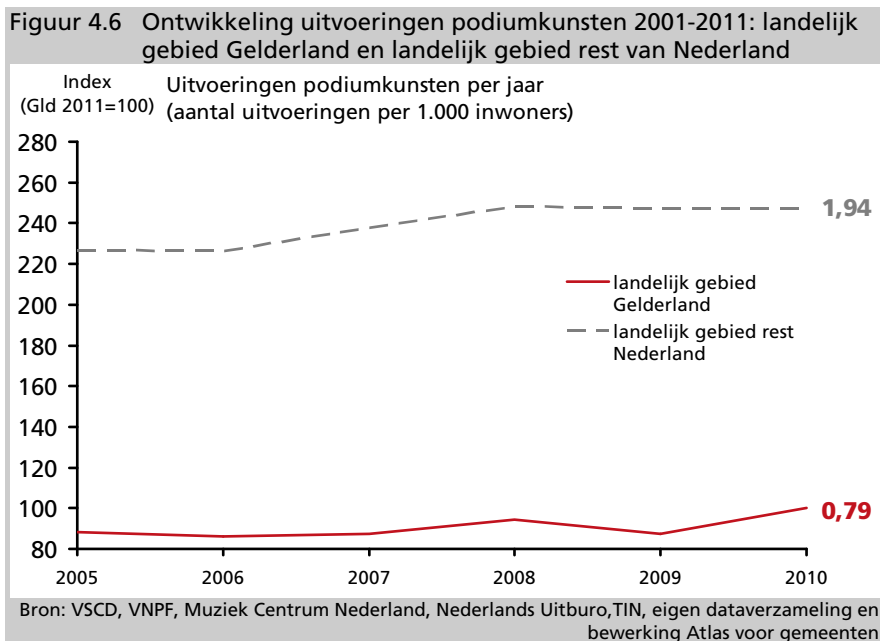
Het aanbod podiumkunsten is in Gelderland beduidend lager dan in de rest van Nederland. Zowel voor de stedelijke als de landelijke gebieden zijn de verschillen groot. In de stedelijke gebieden is het aanbod in de rest van Nederland gemiddeld rond de anderhalf keer zo groot (figuur 4.5), in de landelijke gebieden is het aanbod in de rest van Nederland meer dan twee keer zo groot. Bij de stedelijke gebieden speelt hier mogelijk het effect van de grote steden mee: op het gebied van podiumkunsten is een deel van de markt min of meer nationaal. Zo zal bijvoorbeeld een inwoner van Arnhem wel voor het Concertgebouw naar Amsterdam gaan maar omgekeerd zal een inwoner van Amsterdam minder snel naar het theater in Arnhem gaan.

Figuur 4.4 Ontwikkeling uitvoeringen podiumkunsten 2001-2011: Gelderland en de rest van Nederland

Figuur 4.5 Ontwikkeling uitvoeringen podiumkunsten 2001-2011: stedelijk gebied Gelderland en stedelijk gebied rest van Nederland

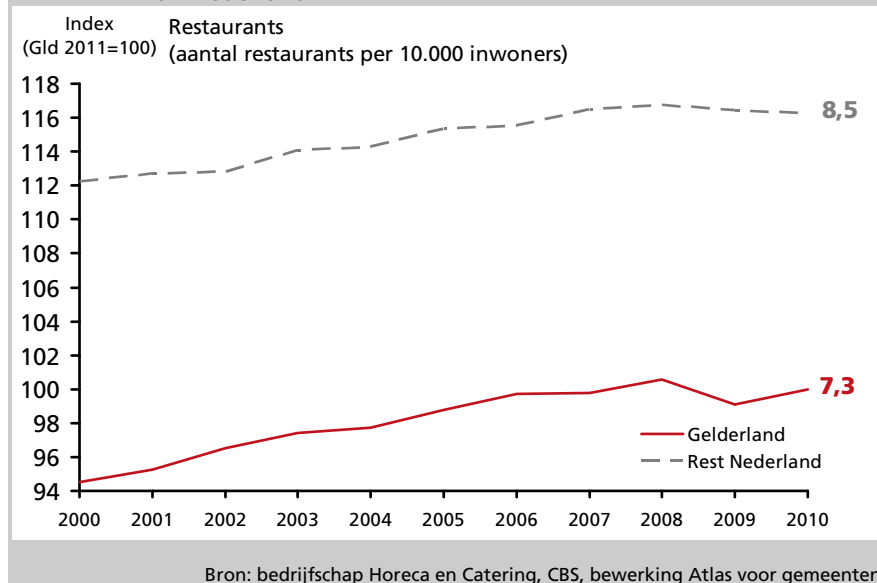

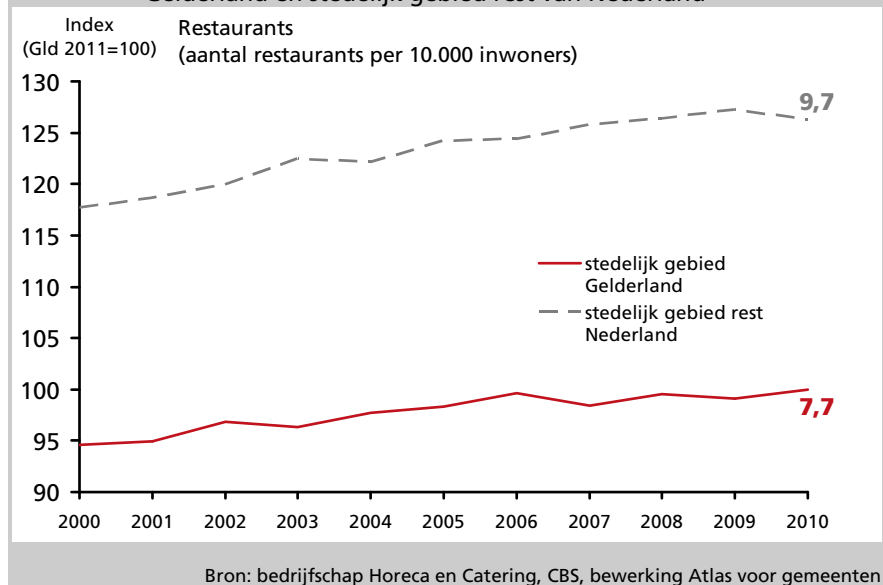
4.3 Restaurants: kwantiteit

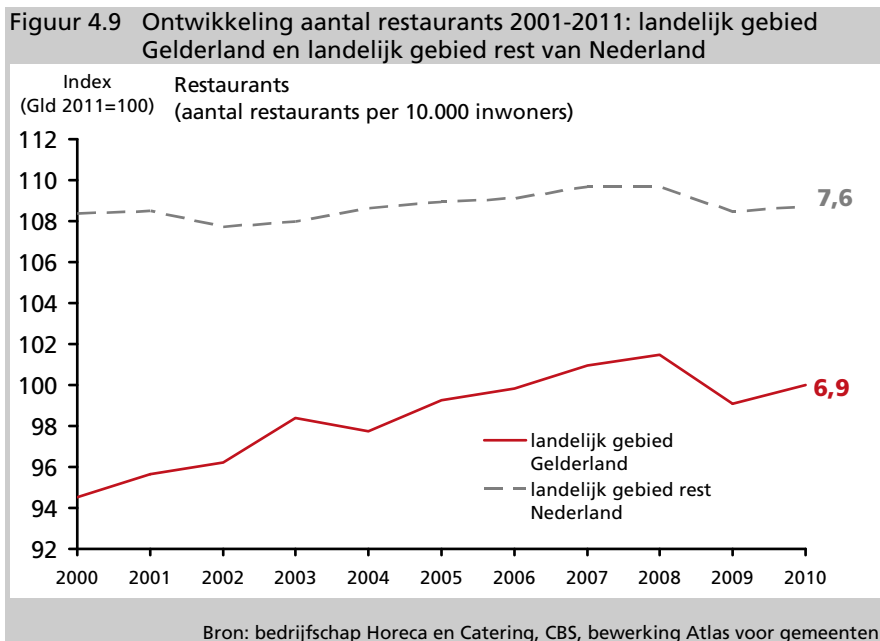
Het aantal restaurants per 10.000 inwoners geeft een indicatie van de omvang (de kwantiteit) van het culinaire aanbod. Dit aanbod is in Gelderland de afgelopen jaren toegenomen en dan het sterkst in het landelijk gebied. De Gelderse steden hebben, net als bij het winkelaanbod en de podiumkunsten, een groter aanbod restaurants dan het landelijk gebied. In vergelijking met de rest van Nederland is het aanbod restaurants in Gelderland lager en dat is vooral zo in het stedelijk gebied. Mogelijk is dat ook het gevolg van het ruimere aanbod in de vier grote steden.

Figuur 4.7 Ontwikkeling aantal restaurants 2001-2011: Gelderland en de rest van Nederland

Figuur 4.8 Ontwikkeling aantal restaurants 2001-2011: stedelijk gebied Gelderland en stedelijk gebied rest van Nederland

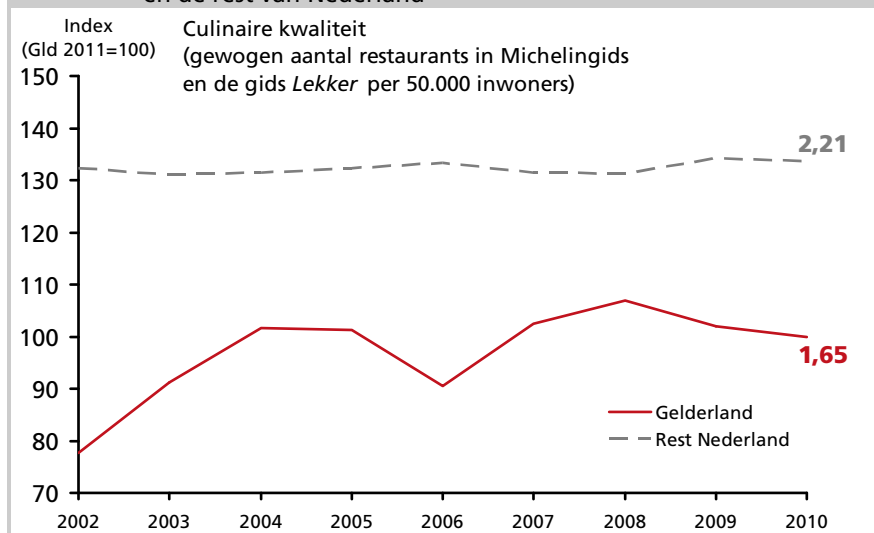

4.4 Restaurants: kwaliteit

De kwaliteit van het culinaire aanbod is gemeten aan de hand van een gewogen gemiddelde van het aanbod restaurants met een vermelding in de Michelinids en de restaurantgids *Lekker*. Een exacte omschrijving van deze indicator staat in de bijlage. De score van Gelderland is relatief constant door de tijd met uitzondering van een dip in 2006. Het is onduidelijk wat de oorzaak is van deze dip, maar dit zou bijvoorbeeld het gevolg kunnen zijn van het (tijdelijk) sluiten van enkele kwaliteitsrestaurants. De score van de Gelderse steden ligt boven die van het landelijk gebied. Opvallend is wel dat de score van de Gelderse steden de laatste twee jaar wat is gedaald.

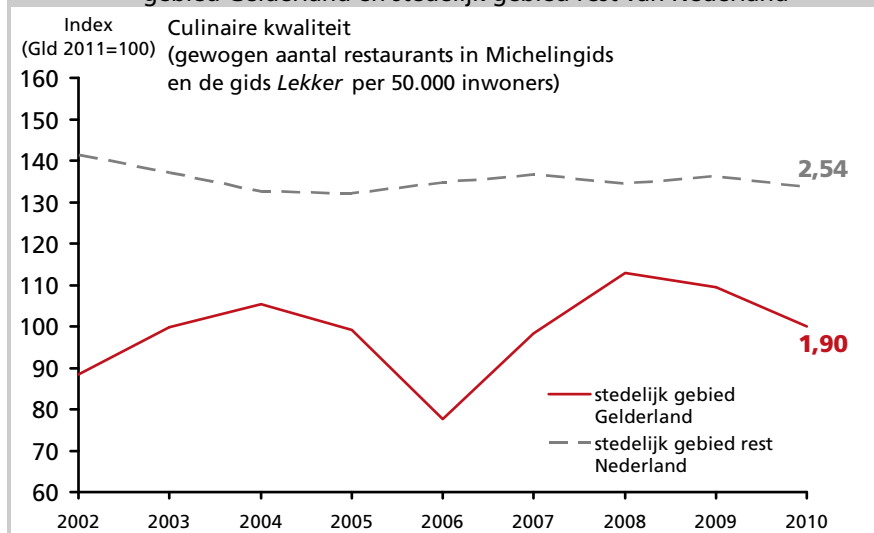
Gelderland scoort – net als bij het kwantitatieve aanbod – lager dan het gemiddelde van de rest van Nederland (zie figuur 4.10). Het verschil is iets groter voor de stedelijke gebieden dan de landelijke gebieden (vergelijk figuur 4.11 en 4.12). Over de gehele periode 2002-2010 neemt het verschil tussen Gelderland en het gemiddelde van de rest van Nederland wel iets af.

Figuur 4.10 Ontwikkeling kwaliteit culinaire aanbod 2002-2011: Gelderland en de rest van Nederland

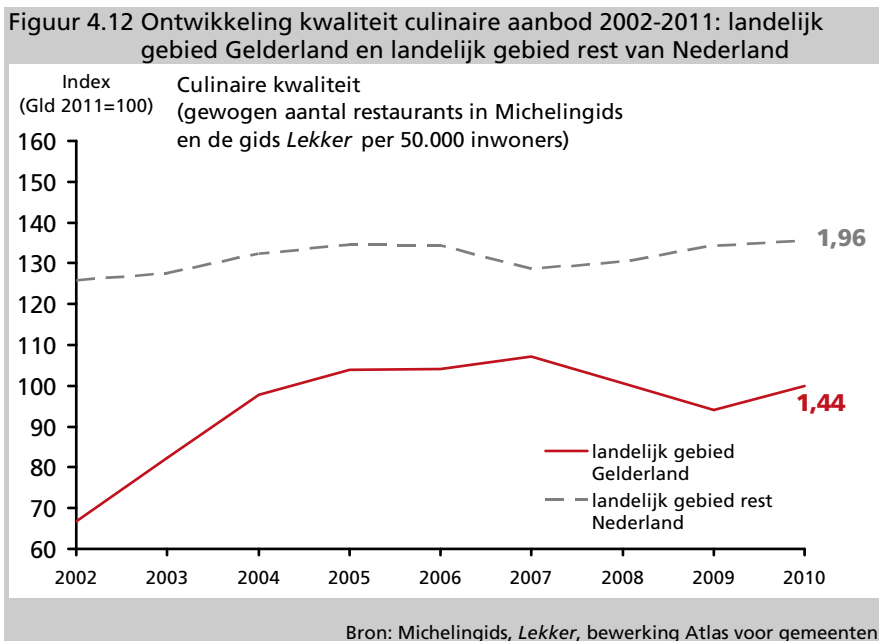

Bron: Michelinids, *Lekker*, bewerking Atlas voor gemeenten

Figuur 4.11 Ontwikkeling kwaliteit culinaire aanbod 2002-2011: stedelijk gebied Gelderland en stedelijk gebied rest van Nederland

Bron: Michelinids, *Lekker*, bewerking Atlas voor gemeenten

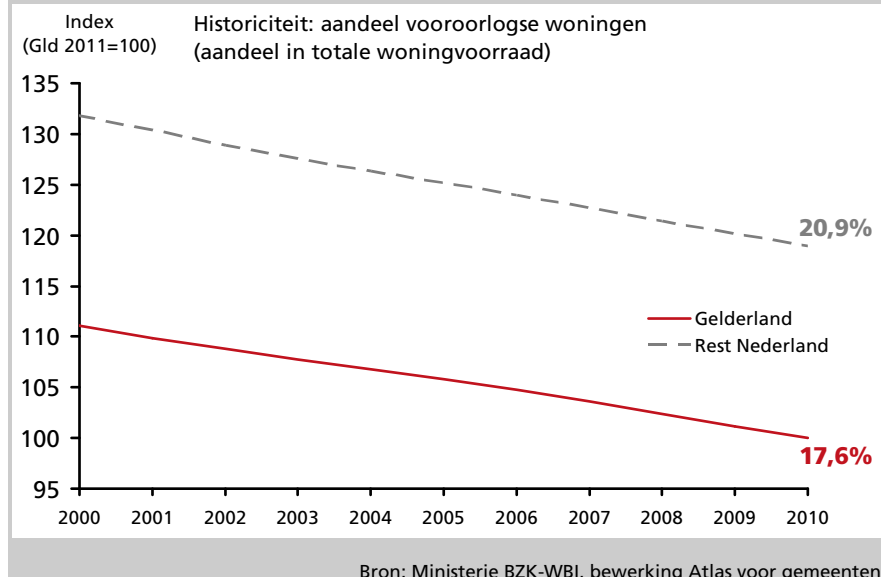
4.5 Historiciteit: vooroorlogse woningen

Veel mensen waarderen een hoge mate van historiciteit in steden en dorpen. Het aandeel vooroorlogse woningen is één van de indicatoren die de mate van historiciteit weergeven. Het aandeel vooroorlogse woningen neemt door de tijd logischerwijs af: de woningvoorraad neemt door nieuwbouw toe en het aantal vooroorlogse woningen blijft gelijk of daalt mogelijk zelfs (door sloop).

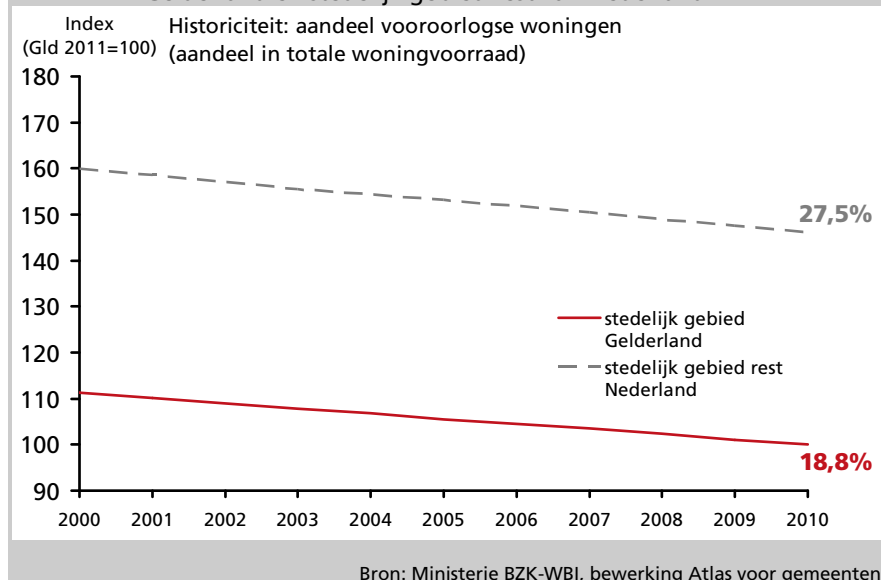
Het aandeel vooroorlogse woningen is in het Gelderse landelijk gebied lager dan in de steden. In de rest van Nederland is dat ook het geval. Wel is opvallend dat het aandeel vooroorlogse woningen in de Gelderse steden duidelijk lager is dan in de rest van Nederland terwijl dat voor het landelijk gebied juist omgekeerd is. Dat dit aandeel in de Gelderse steden lager is dan gemiddeld in de rest van Nederland kan het gevolg zijn van het effect van *new towns* als Apeldoorn en Ede die ervoor zorgen dat de woningvoorraad in de Gelderse steden relatief minder vooroorlogse woningen kent. Voor de landelijke gebieden zou een reden kunnen zijn dat er relatief weinig groei

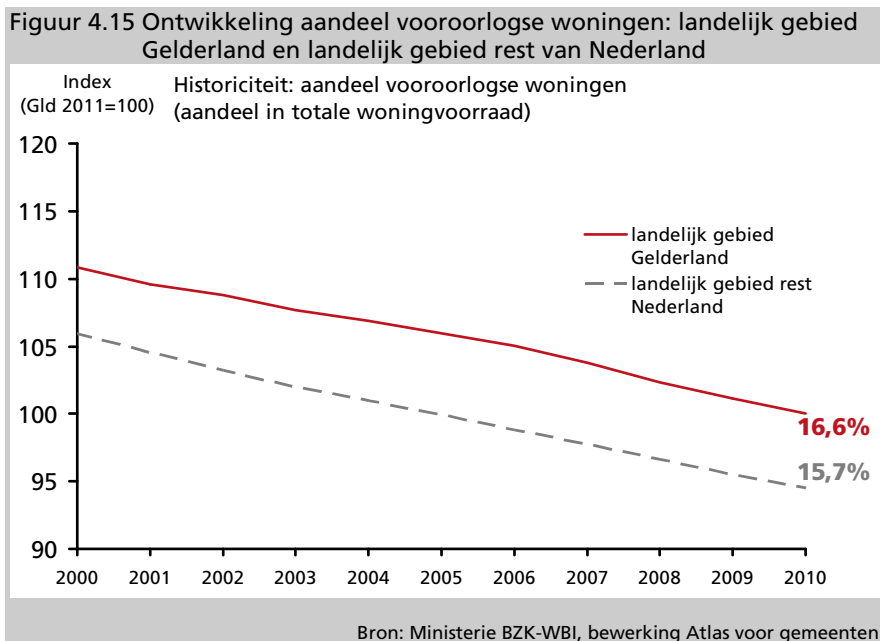
heeft plaatsgevonden na de Tweede Wereldoorlog, maar dat is niet op basis van deze figuren te concluderen.

Figuur 4.13 Ontwikkeling aandeel vooroorlogse woningen: Gelderland en de rest van Nederland

Figuur 4.14 Ontwikkeling aandeel vooroorlogse woningen: stedelijk gebied Gelderland en stedelijk gebied rest van Nederland

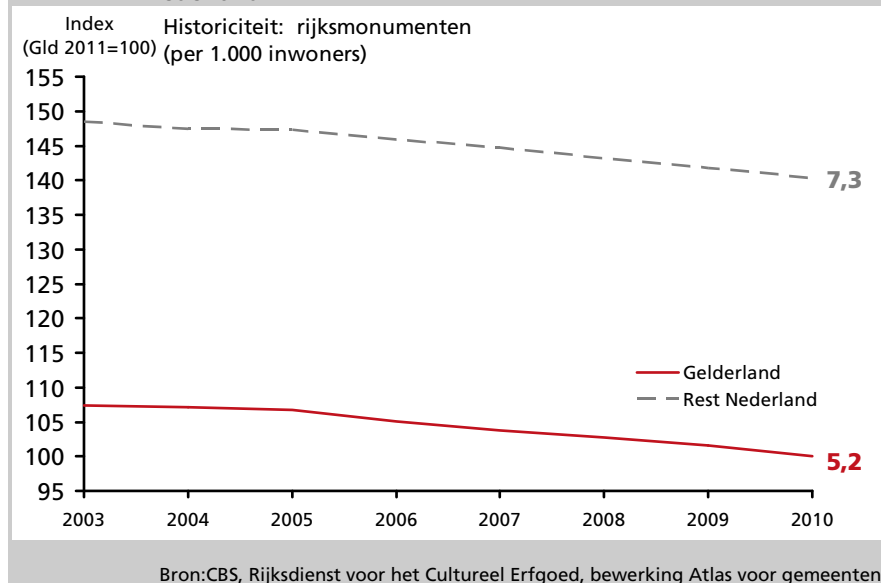

4.6 Historiciteit: monumenten

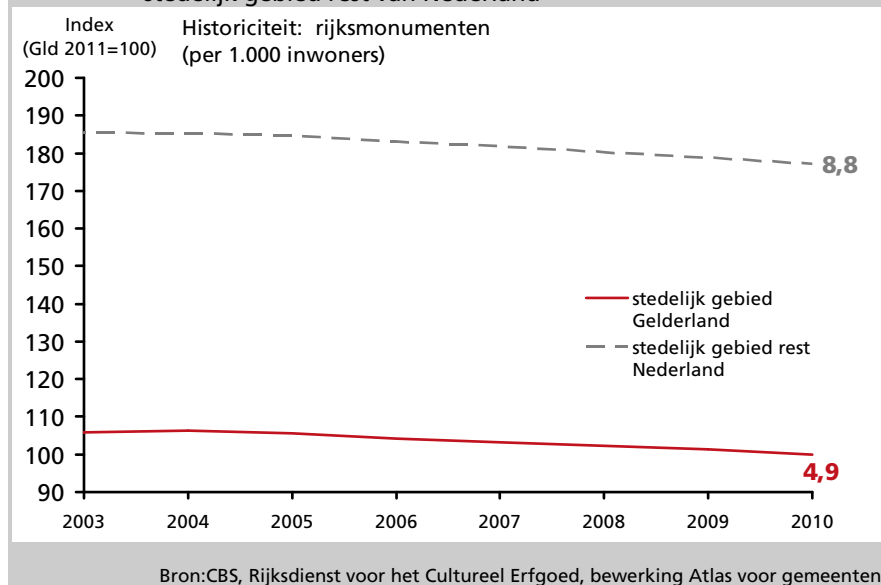
Een andere indicator voor historiciteit is het aantal Rijksmonumenten. Ook deze indicator neemt langzaam af omdat het aantal Rijksmonumenten zich door de tijd minder snel ontwikkelt dan het aantal inwoners. Opvallend is dat het aantal Rijksmonumenten in het landelijk gebied relatief groter is dan in de steden (5,4 t.o.v. 4,9). Dit is opvallend omdat dit in de rest van Nederland andersom is.

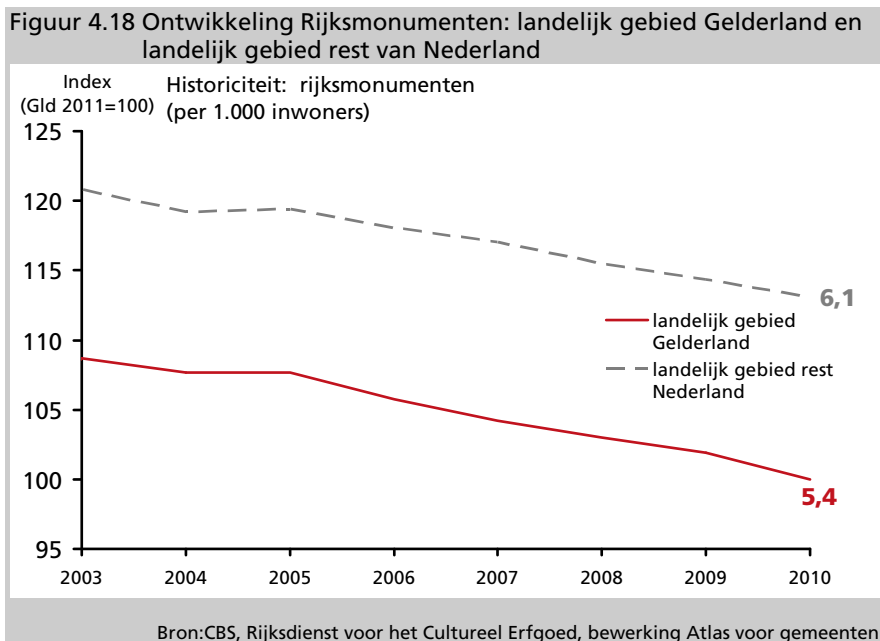
In combinatie met de ontwikkelingen van Gelderland op de indicator aandeel vooroorlogse woningen lijkt de conclusie gerechtvaardigd dat in Gelderland vooral de landelijke gebieden een relatieve hoge historiciteit (t.o.v landelijk gebied in de rest van Nederland) kennen terwijl in de rest van Nederland dit juist de steden zijn. Dit kan het gevolg zijn van het – al eerder benoemde – relatief hoge aandeel van *new towns* (Ede, Apeldoorn) in Gelderland en mogelijk relatief veel historische dorpen. Dit is echter niet op basis van deze analyses te zeggen.

Figuur 4.16 Ontwikkeling Rijksmonumenten: Gelderland en de rest van Nederland

Figuur 4.17 Ontwikkeling Rijksmonumenten: stedelijk gebied Gelderland en stedelijk gebied rest van Nederland

4.7 Nabijheid natuur

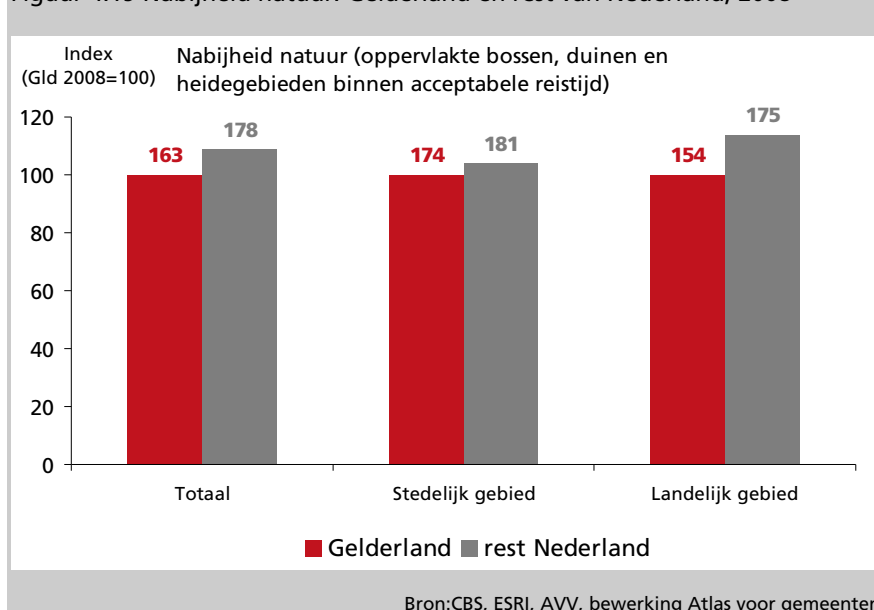
De nabijheid van natuur is een (gewogen) gemiddelde van bossen, duinen en heidegebieden die binnen acceptabele reistijd te bereiken zijn (zie de bijlage voor een uitgebreide beschrijving). Dit betekent dat bijvoorbeeld weidegebieden, polderlandschappen en andere (open) landbouwgebieden niet zijn meegerekend. De reden hiervoor is dat dit aanbod niet of nauwelijks onderscheidend is binnen Nederland: in alle regio's en provincies in Nederland is immers wel open of deels open landschap met landbouwgebieden te vinden. Dit betekent uiteraard niet dat inwoners niet van dit type landschap kunnen genieten. Voor een vergelijking tussen gebieden is het echter weinig zinvol om dit mee te nemen.

Er is geen tijdreeks voor deze indicator omdat de gegevens gebaseerd zijn op bewerkingen van de CBS bodemstatistiek die niet elk jaar worden geactualiseerd. Het laatste (en enige) jaar waarvoor deze berekening mogelijk was, was 2008. Toch geeft dit ook voor 2011 een goed beeld omdat er door de tijd nauwelijks verandering zal zijn. De omvang van natuurgebieden is

immers min of meer constant en zal ook door de ontwikkeling van de ecologische hoofdstructuur niet of nauwelijks veranderen.

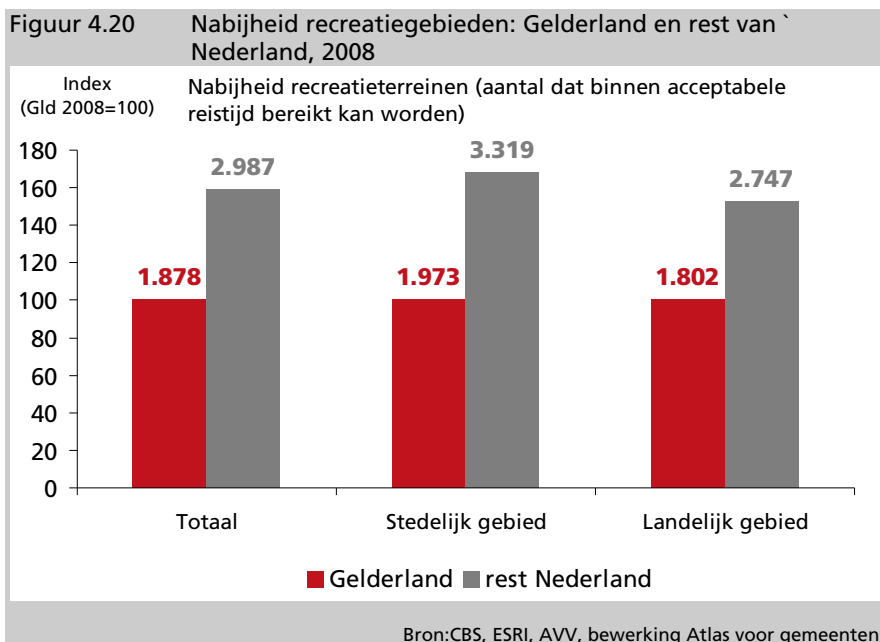
Inwoners van het stedelijk gebied in Gelderland hebben relatief meer natuur binnen acceptabele reistijd tot hun beschikking dan inwoners van het landelijk gebied. De reden hiervoor ligt waarschijnlijk in de betere infrastructurele verbindingen vanuit de steden: binnen bijvoorbeeld drie kwartier reizen kunnen inwoners van steden dan verder reizen en dus meer natuur bereiken. Gelderland als geheel scoort (iets) lager dan het gemiddelde van Nederland op de nabijheid van natuur en dit verschil is vooral het gevolg van de verschillen tussen het Gelderse landelijk gebied en het landelijk gebied in de rest van Nederland waarbij bijvoorbeeld de aanwezigheid van duinen een belangrijke rol speelt.

Figuur 4.19 Nabijheid natuur: Gelderland en rest van Nederland, 2008

4.8 Nabijheid recreatiegebieden

De nabijheid van recreatiegebieden is gemeten aan het aantal recreatiegebieden dat binnen acceptabele reistijd te bereiken is. Onder recreatiegebieden worden sportterreinen, parken en plantsoenen en pretparken gerekend. Net als bij natuurgebieden zijn de gegevens deels afkomstig uit de CBS bodemstatistiek waardoor 2008 het laatste (en enige) jaar is waarvoor deze gegevens beschikbaar zijn. De inwoners van Gelderse steden kunnen gemiddeld genomen meer recreatiegebieden binnen acceptabele reistijd bereiken dan inwoners van het Gelderse landelijk gebied. Ten opzichte van het gemiddelde van rest van Nederland hebben de inwoners van Gelderland minder recreatiegebieden binnen acceptabele reistijd tot hun beschikking. Dit verschil is het grootst tussen de stedelijke gebieden in Gelderland en de rest van Nederland. Hier speelt het grotere aanbod in de vier grote steden waarschijnlijk mee.

---

5 Voorzieningen: onderwijs, zorg, sport en cultuur

In dit hoofdstuk staan de relatieve positie en ontwikkeling van de volgende voorzieningen in Gelderland centraal: basis- en voortgezet onderwijs, sportterreinen, huisartsenzorg, ziekenhuiszorg en bibliotheken. Dit type voorzieningen zijn niet zozeer voorzieningen die als ‘woonattracties’ functioneren, maar die in sommige meer landelijke regio’s mogelijk onder druk kunnen komen te staan als gevolg van bijvoorbeeld een krimpende of vergrijzende bevolking. Net als in de vorige hoofdstukken wordt per indicator steeds eerst de positie en ontwikkeling van Gelderland (t.o.v. de rest van Nederland) getoond, vervolgens het stedelijk gebied en ten slotte het landelijk gebied. De figuren laten een wisselend beeld zien: op sommige onderdelen (o.a. sportterreinen) kent Gelderland (zowel het stedelijk als landelijk gebied) een hogere score dan de rest van Nederland, terwijl voor andere indicatoren (o.a. ziekenhuizen en onderwijs) juist het omgekeerde geldt.

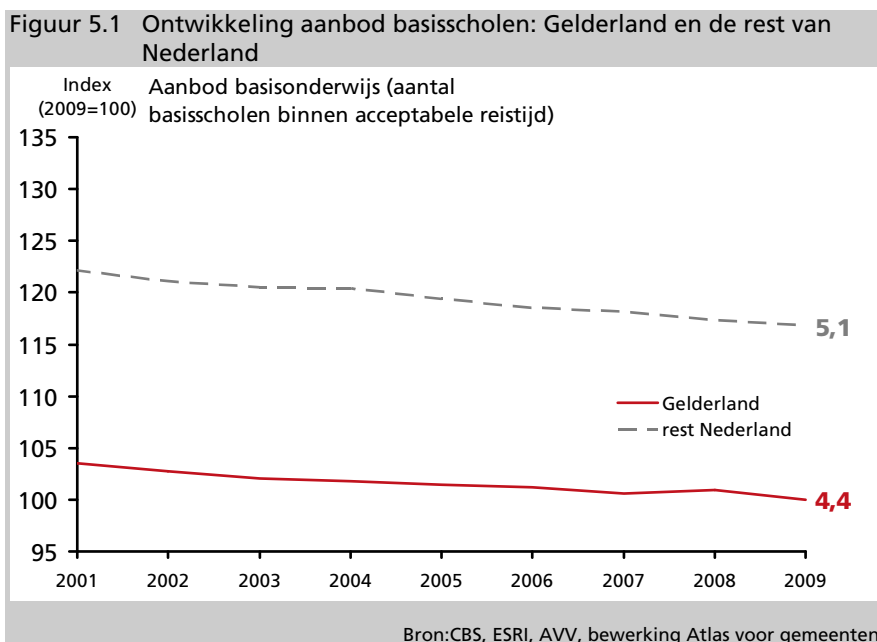

5.1 Basisonderwijs

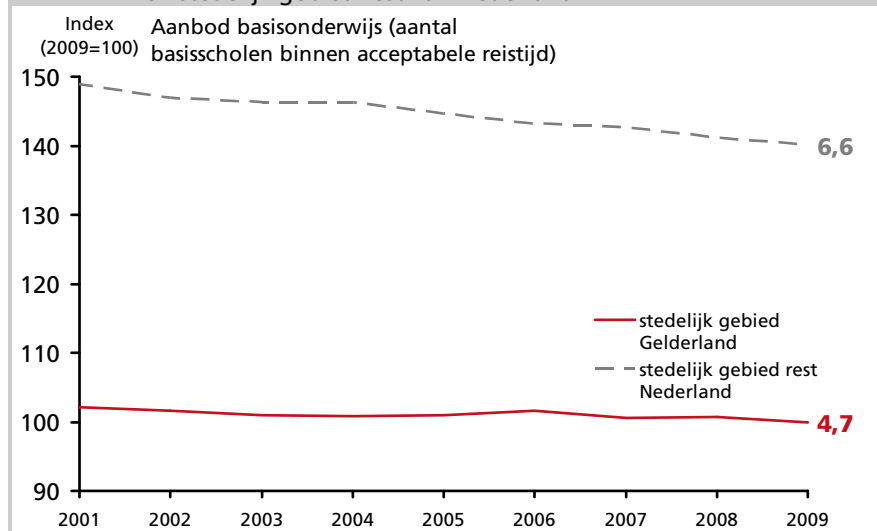
Het aanbod basisonderwijs is gemeten door te kijken naar het gemiddeld aantal basisscholen binnen acceptabele reistijd. Deze acceptabele reistijd is – zeker in vergelijking met die voor banen – relatief beperkt: de meeste mensen met kinderen in een jonge leeftijd willen relatief dichtbij een basisschool tot hun beschikking hebben. Deze indicator is gebaseerd op berekeningen op het niveau van 4-ppc-gebieden. Voor elk 4-ppc-gebied is het aantal basisscholen binnen acceptabele reistijd berekend en vervolgens is per gemeente het gewogen gemiddelde van het aantal basisscholen binnen acceptabele reistijd gemeten. Hierbij is de weging gebaseerd op het aantal kinderen in de relevante leeftijdscategorie per 4-ppc-gebied. Gegevens over (de nabijheid van) basisscholen zijn slechts beschikbaar tot en met 2009.

In Gelderland is er sprake van een (zeer) lichte daling van het aantal basisscholen binnen acceptabele reistijd. In 2009 lagen er gemiddeld meer dan vier basisscholen binnen acceptabele reistijd van een gemiddelde inwoner in Gelderland. Dit aantal lag logischerwijs iets hoger in de Gelderse steden (door een grotere bevolkingsdichtheid) dan in het landelijk gebied, al zijn de verschillen relatief beperkt.

In vergelijking met de rest van Nederland is het aanbod in Gelderland wat lager. Dit komt vooral omdat het aantal basisscholen binnen acceptabele reistijd in de steden in de rest van Nederland duidelijk hoger is, waarschijnlijk mede als gevolg van het effect van de vier grote steden. De verschillen tussen het landelijk gebied in Gelderland en de rest van Nederland zijn erg klein. Ook in de rest van Nederland is sprake van een lichte daling – de reden hiervoor kan zijn dat er op sommige plekken basisscholen sluiten als gevolg van een dalende bevolking. Maar dit zou net zo goed kunnen komen door bijvoorbeeld het samengaan van kleinere basisscholen.

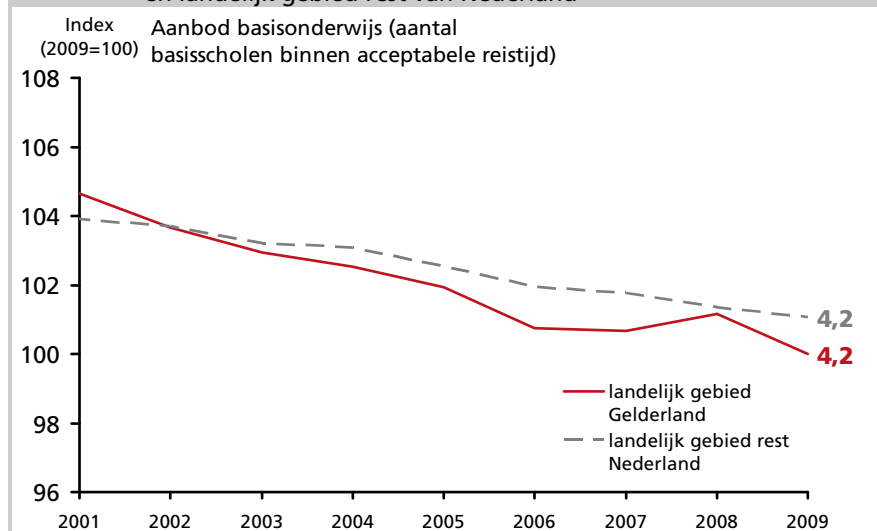

Figuur 5.2 Ontwikkeling aanbod basisscholen: stedelijk gebied Gelderland en stedelijk gebied rest van Nederland

Bron: CBS, ESRI, AVV, bewerking Atlas voor gemeenten

Figuur 5.3 Ontwikkeling aanbod basisscholen: landelijk gebied Gelderland en landelijk gebied rest van Nederland

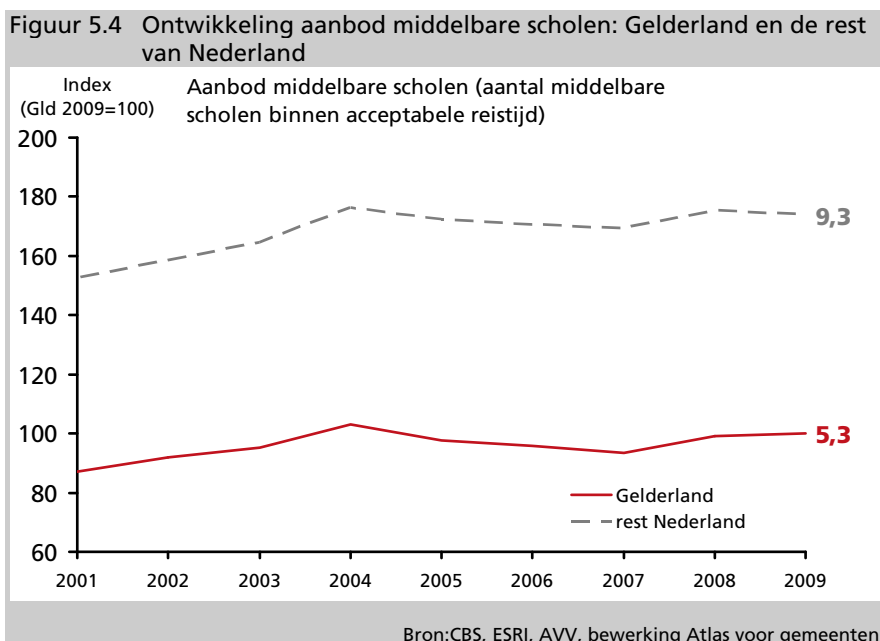

Bron: CBS, ESRI, AVV, bewerking Atlas voor gemeenten

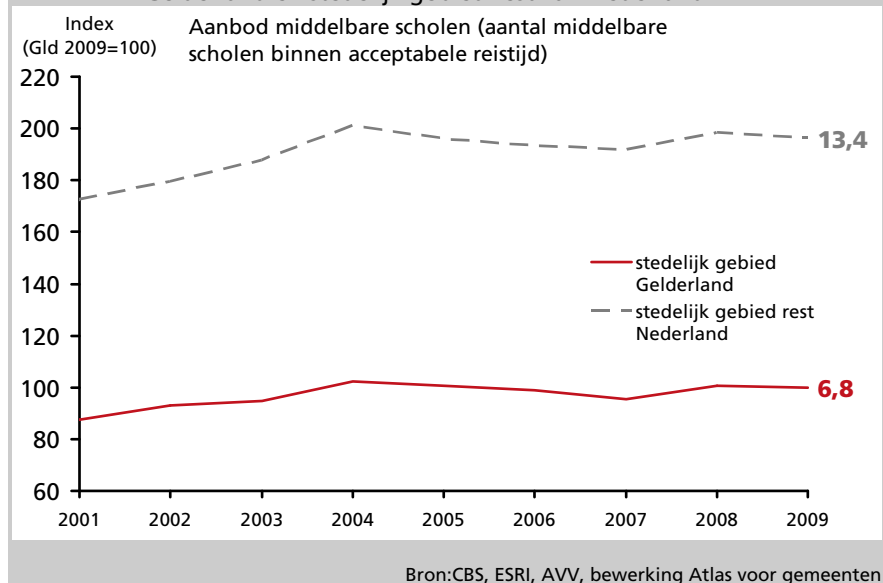
5.2 Voortgezet onderwijs

Het aanbod middelbare scholen is op dezelfde manier berekend als het aanbod basisscholen. De acceptabele reistijd is voor middelbare scholen gemiddeld uiteraard hoger. Ook voor deze indicator zijn er slechts tot en met 2009 gegevens beschikbaar. Het aanbod middelbare scholen binnen acceptabele reistijd in Gelderland is vrijwel constant tussen 2001 en 2009. Hierbij is er – in tegenstelling tot bij basisscholen – wel sprake van een duidelijk hoger aanbod in het stedelijk gebied dan in de landelijke gebieden.

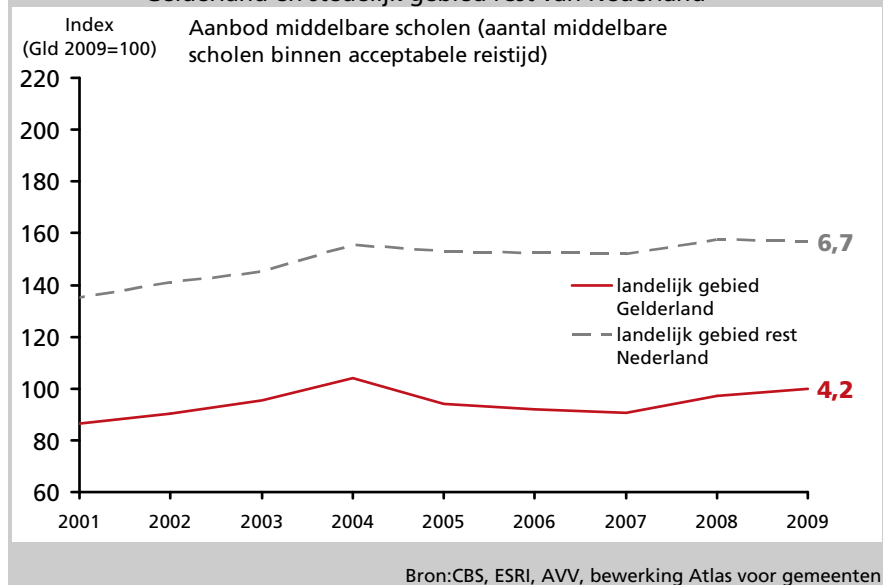
In vergelijking met de rest van Nederland geldt dat het aanbod in Gelderland wat lager is – net als bij het basisonderwijs is dat vooral het gevolg van verschillen in het aanbod tussen de Gelderse en niet-Gelderse steden. Hier speelt weer het effect van het relatief grote aanbod in de vier grote steden mee. Binnen acceptabele reistijd zijn daar – vanwege de omvang van deze steden – nu eenmaal meer scholen te vinden dan in middelgrote en kleinere steden.

Figuur 5.5 Ontwikkeling aanbod middelbare scholen: stedelijk gebied Gelderland en stedelijk gebied rest van Nederland

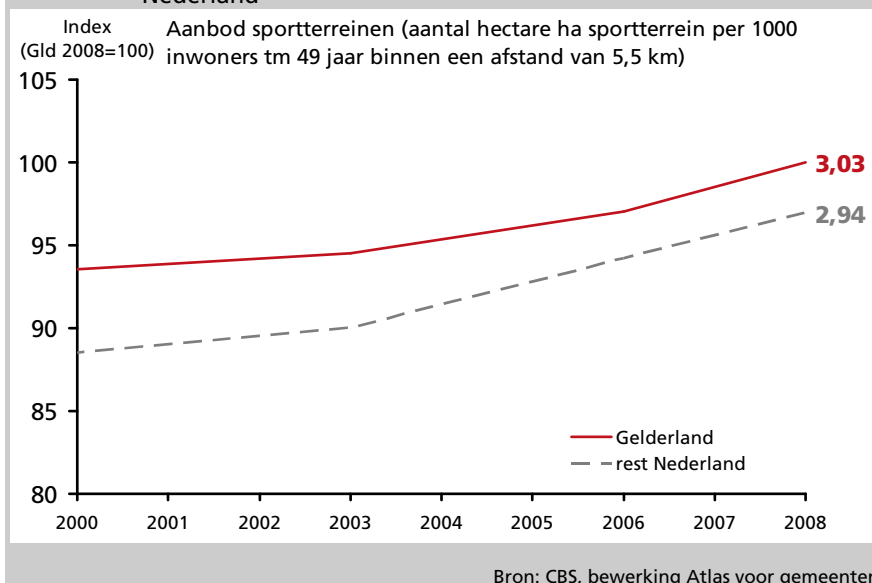
Figuur 5.6 Ontwikkeling aanbod middelbare scholen: landelijk gebied Gelderland en landelijk gebied rest van Nederland

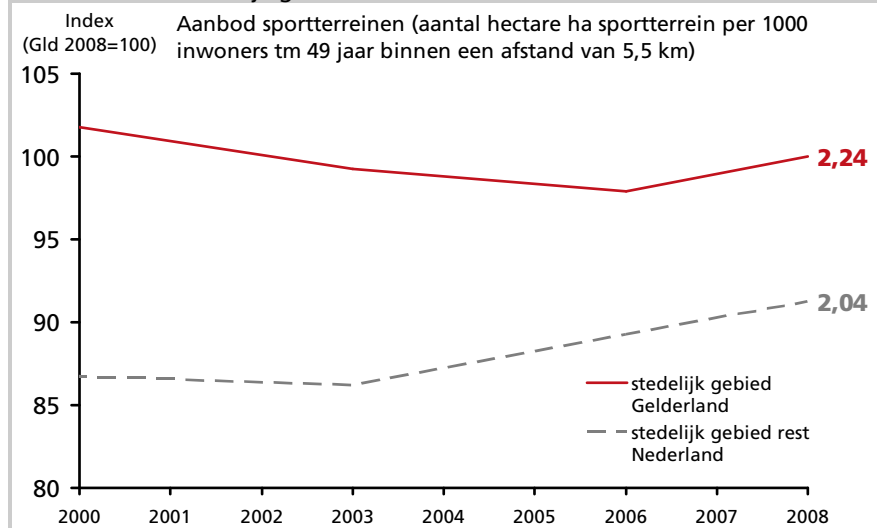
5.3 Sportterreinen

Het aanbod sportterreinen is berekend door het aantal hectare sportterrein (hierbij is in principe elke sport meegenomen) binnen een straal van 5,5 kilometer per 4-ppc-gebied te bereken en te delen door het aantal inwoners onder de 50 jaar binnen dezelfde straal (boven de 50 jaar maken inwoners nog relatief beperkt gebruik van sportterreinen). Het laatste jaar waarvoor deze gegevens beschikbaar zijn is 2008. Hiernaast zijn er gegevens beschikbaar voor 2006, 2003 en 2000. De waarden voor de tussenliggende jaren zijn geëxtrapoleerd. Er is tussen 2000 en 2008 sprake van een lichte stijging van het aanbod sportterreinen in Gelderland. In het landelijk gebied zijn per inwoner tot 50 jaar duidelijk meer sportterreinen beschikbaar dan in de Gelderse steden. Dit is ook het geval in de rest van Nederland. Dit hangt waarschijnlijk samen met de beschikbare ruimte in steden ten opzichte van het landelijk gebied. De inwoners van zowel de Gelderse steden als het Gelderse landelijk gebied hebben gemiddeld meer sportterreinen tot hun beschikking dan inwoners in de rest van Nederland.

Figuur 5.7 Ontwikkeling aanbod sportterreinen: Gelderland en de rest van Nederland

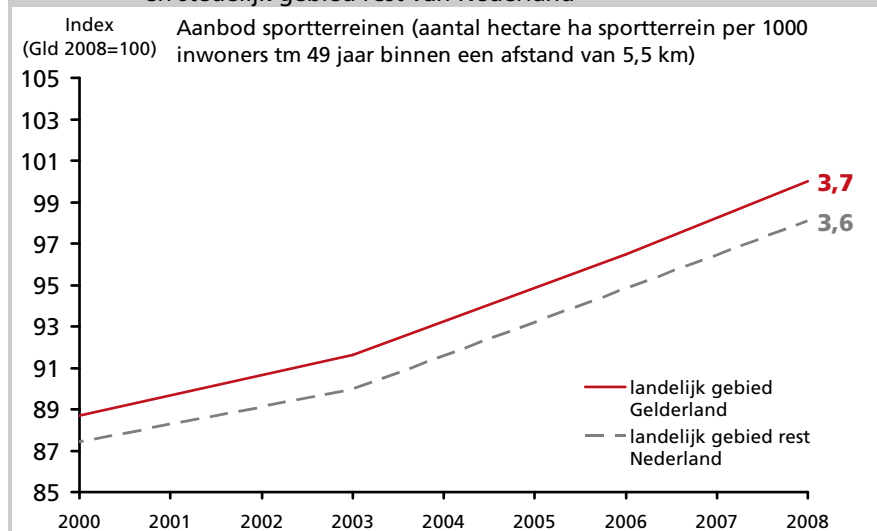

Figuur 5.8 Ontwikkeling aanbod sportterreinen: stedelijk gebied Gelderland en stedelijk gebied rest van Nederland

Bron: CBS, bewerking Atlas voor gemeenten

Figuur 5.9 Ontwikkeling aanbod sportterreinen: stedelijk gebied Gelderland en stedelijk gebied rest van Nederland

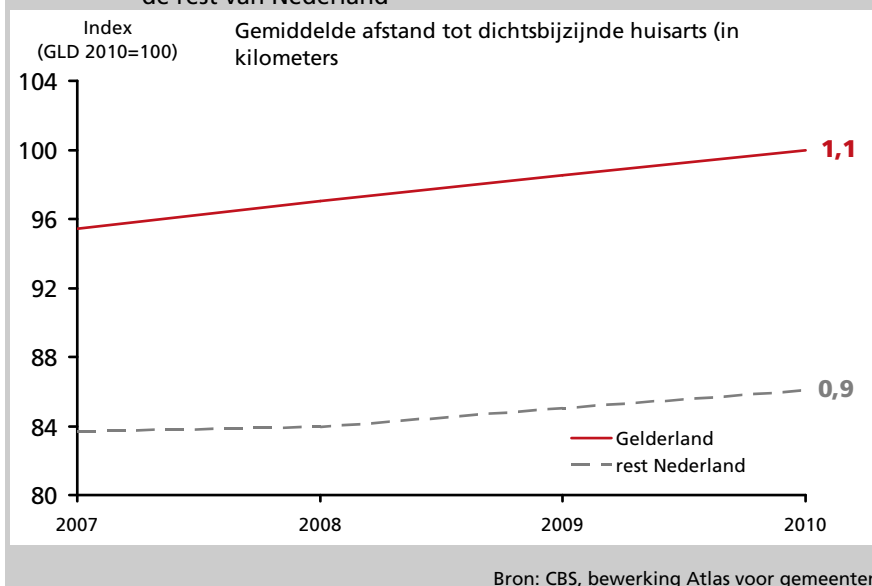

Bron: CBS, bewerking Atlas voor gemeenten

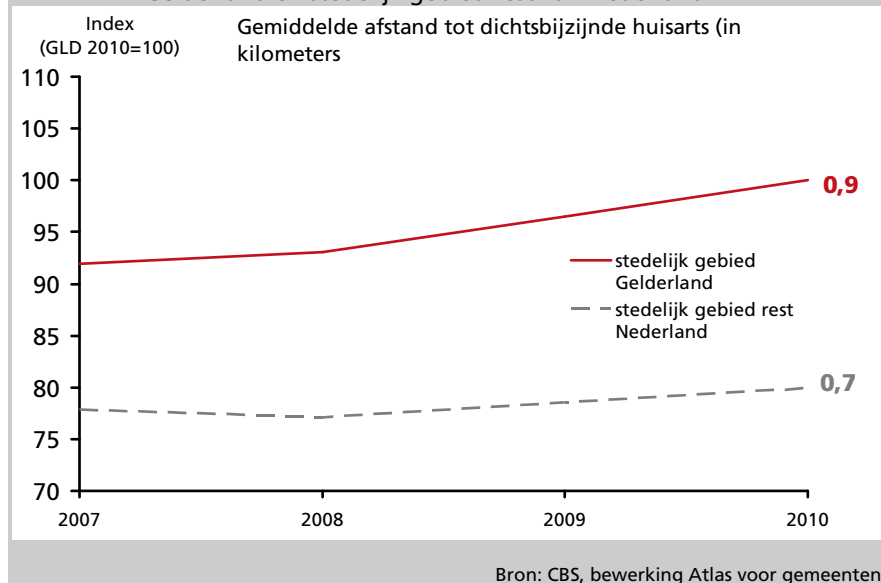
5.4 Huisartsen: afstand tot dichtsbijzijnde huisartsenpraktijk

Voor de jaren 2007 tot en met 2010 is de afstand tot de dichtsbijzijnde huisartsenpraktijk beschikbaar. Deze afstand neemt (zeer) licht toe in zowel de Gelderse steden als het Gelderse landelijk gebied. Met 900 meter versus 1,2 kilometer is de afstand in Gelderland in de steden korter dan in het landelijk gebied. In vergelijking met de rest van Nederland is de afstand tot de dichtsbijzijnde huisarts in Gelderland iets groter (1,1 kilometer versus 900 meter) en dit verschil is in de steden iets groter dan in het landelijk gebied. Mogelijk is dit mede het gevolg van het effect van de vier grote steden.

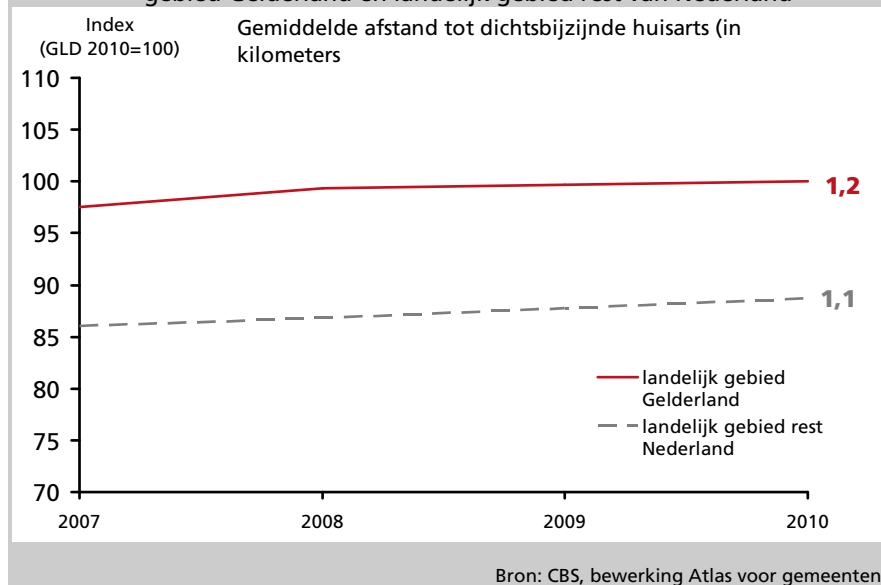
Figuur 5.10 Ontwikkeling afstand tot dichtsbijzijnde huisarts: Gelderland en de rest van Nederland

Figuur 5.11 Ontwikkeling afstand tot dichtsbijzijnde huisarts: stedelijk gebied Gelderland en stedelijk gebied rest van Nederland

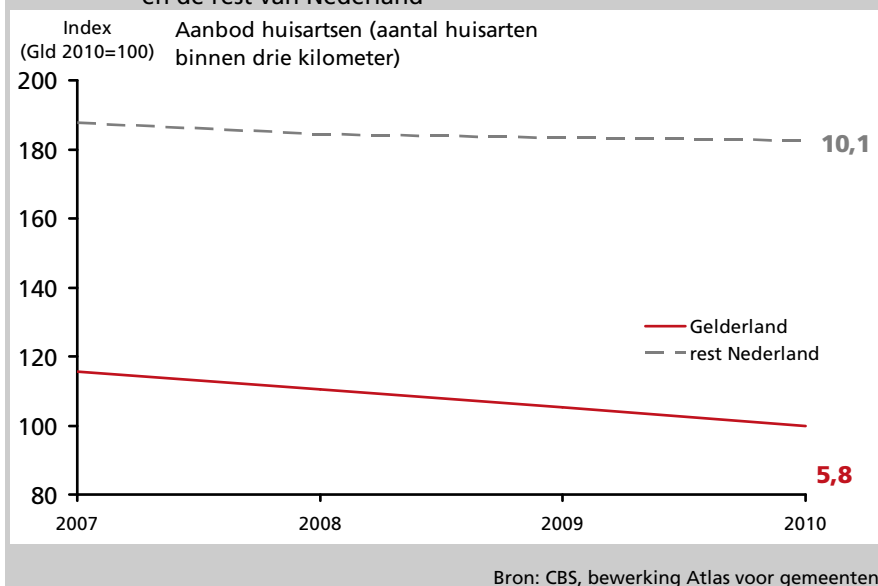
Figuur 5.12 Ontwikkeling afstand tot dichtsbijzijnde huisarts: landelijk gebied Gelderland en landelijk gebied rest van Nederland

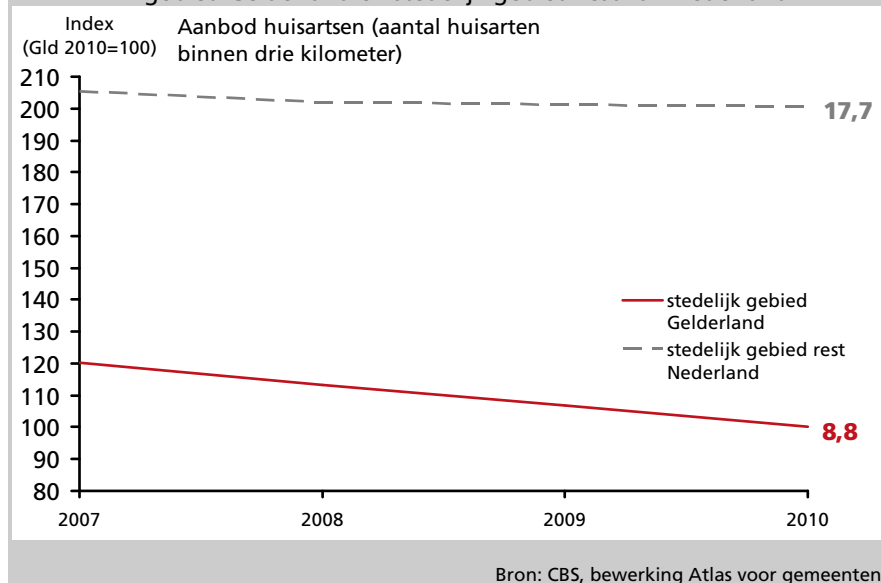
5.5 Huisartsen: aantal huisartsenpraktijken binnen 3 kilometer

Naast afstand tot de dichtstbijzijnde huisarts kan het aanbod huisartsenzorg ook worden gemeten door het aantal huisartsenpraktijken dat binnen een bepaalde reistijd of afstand aanwezig is. Het CBS hanteert hiervoor een straal van 3 kilometer en hierbinnen heeft een inwoner van Gelderland gemiddeld bijna zes huisartsen tot zijn of haar beschikking. Door de tijd neemt dit aanbod licht af. In de Gelderse steden is dit aantal – waarschijnlijk vooral vanwege de hogere bevolkingsdichtheid bijna twee-en-een-half keer zo groot als in het Gelderse landelijk gebied. In vergelijking met de rest van Nederland valt op dat het aantal huisartsen in Gelderland zowel in de steden als in het landelijk gebied wat lager is. Dit kan (zowel voor de steden als het landelijk gebied) het gevolg zijn van een gemiddeld hogere bevolkingsdichtheid in de rest van Nederland in vergelijking met Gelderland.

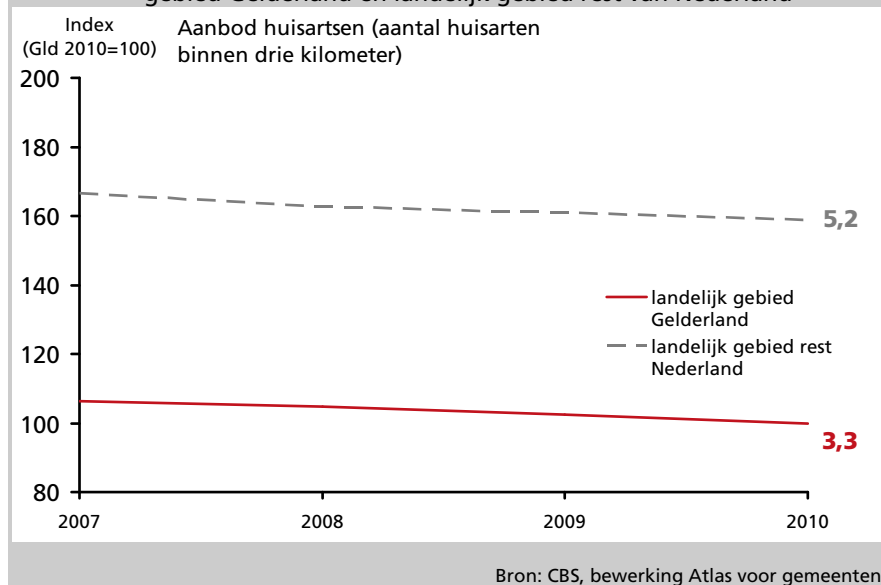
Figuur 5.13 Ontwikkeling aantal huisartsen binnen 3 kilometer: Gelderland en de rest van Nederland

Figuur 5.14 Ontwikkeling aantal huisartsen binnen 3 kilometer: stedelijk gebied Gelderland en stedelijk gebied rest van Nederland

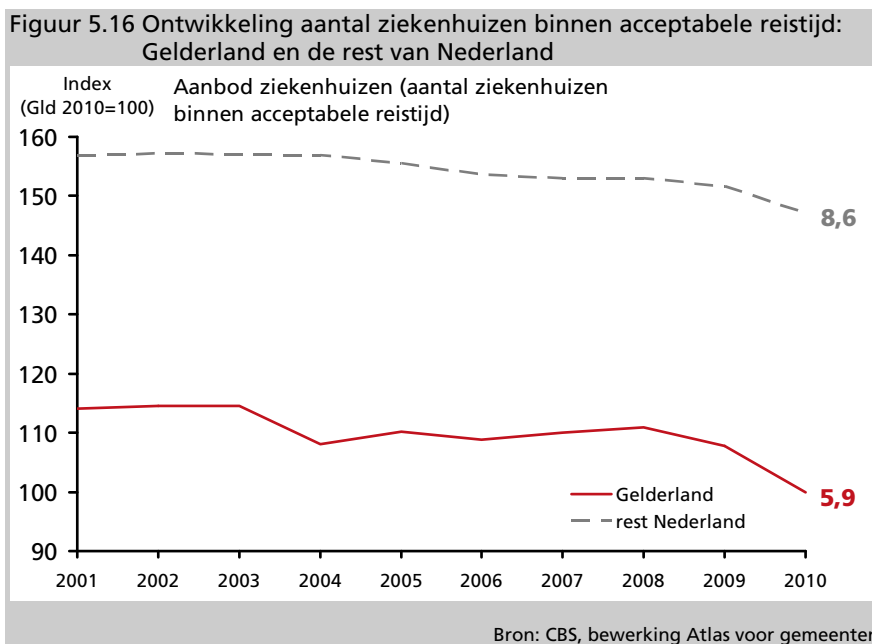
Figuur 5.15 Ontwikkeling aantal huisartsen binnen 3 kilometer: landelijk gebied Gelderland en landelijk gebied rest van Nederland

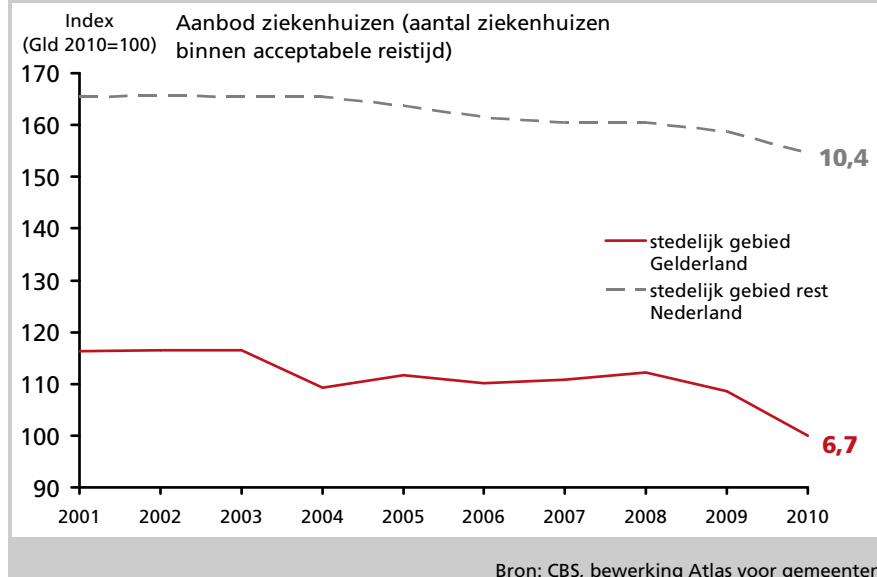
5.6 Ziekenhuizen

Op basis van de locatie van ziekenhuizen en de acceptabele reistijd van mensen voor een ziekenhuis (o.a. afgeleid van het feitelijke reisgedrag naar ziekenhuizen) is het aanbod ziekenhuizen binnen acceptabele reistijd berekend. Het aanbod in Gelderland blijft – logischerwijs – door de tijd vrij constant al lijkt er de afgelopen jaren sprake van een lichte daling, mogelijk als gevolg van fusies van ziekenhuizen. In de Gelderse steden zijn er binnen acceptabele reistijd meer ziekenhuizen dan in het landelijk gebied.

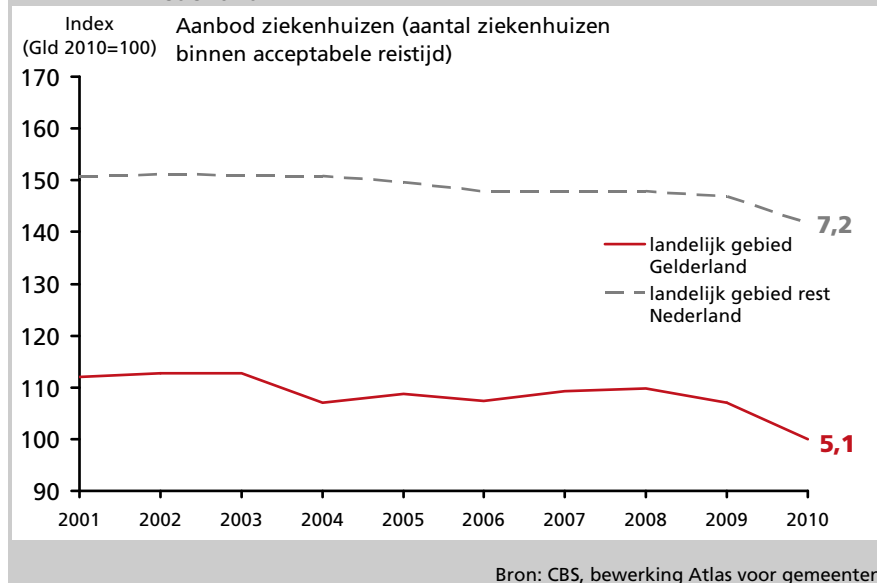
Hetzelfde beeld is terug te zien voor de rest van Nederland. In vergelijking met de rest van Nederland is het aantal ziekenhuizen binnen acceptabele reistijd wat lager. Het verschil is het grootst in het stedelijk gebied, dat waarschijnlijk mede wordt veroorzaakt door het effect van de vier grote steden waar veelal meerdere ziekenhuizen in de stad zelf gevestigd zijn.

Figuur 5.17 Ontwikkeling aantal ziekenhuizen binnen acceptabele reistijd: stedelijk gebied Gelderland en stedelijk gebied rest van Nederland

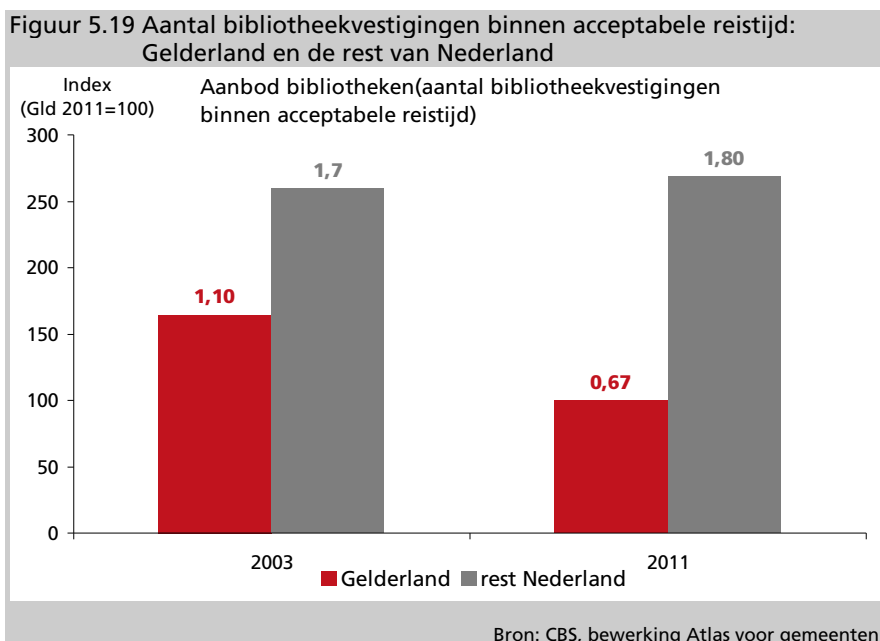

Figuur 5.18 Ontwikkeling aantal ziekenhuizen binnen acceptabele reistijd: landelijk gebied Gelderland en landelijk gebied rest van Nederland

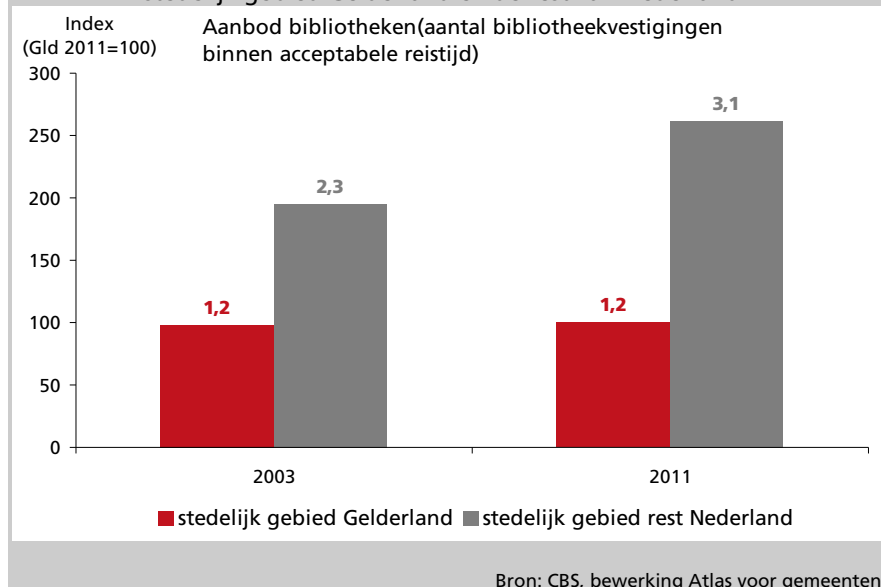

5.7 Bibliotheken

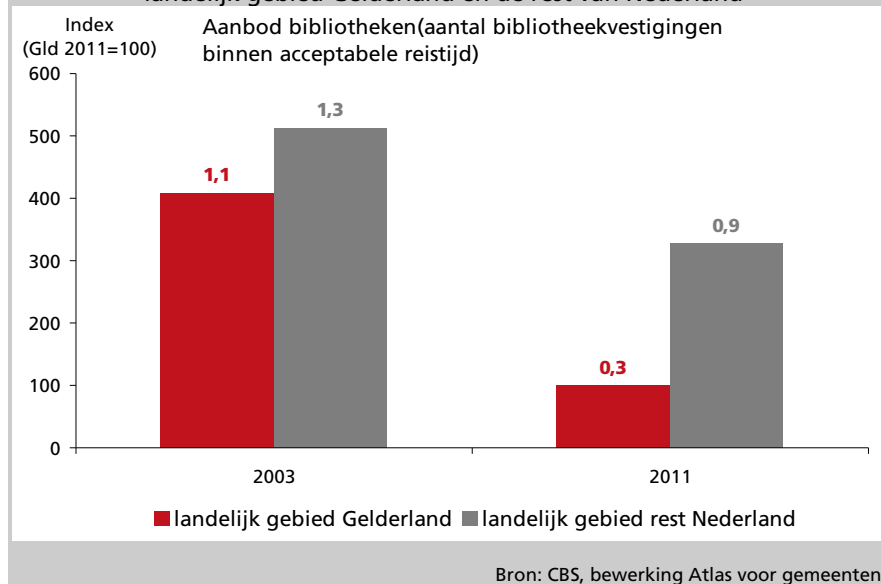
Het aanbod bibliotheken is gemeten aan de hand van het aantal bibliotheekvestigingen binnen acceptabele reistijd. Gegevens hierover waren alleen beschikbaar voor 2003 en 2011. In de figuren is de indexwaarde voor Gelderland in 2011 op 100 gezet. Opvallend is dat het aanbod bibliotheken in Gelderland tussen 2003 en 2011 duidelijk is gedaald en dat dit volledig het gevolg is van een forse daling in het landelijk gebied. Mogelijk is dat het gevolg geweest van het sluiten van veel (kleinere) vestigingen. In het stedelijk gebied is het aanbod constant gebleven. Ook in de rest van Nederland is het aanbod in het landelijk gebied gedaald maar minder sterk dan in Gelderland. Omdat het aanbod in de steden in de rest van Nederland toenam is er tussen 2003 en 2011 sprake van een lichte toename in de rest van Nederland.

Figuur 5.20 Aantal bibliotheekvestigingen binnen acceptabele reistijd: stedelijk gebied Gelderland en de rest van Nederland

Figuur 5.21 Aantal bibliotheekvestigingen binnen acceptabele reistijd: landelijk gebied Gelderland en de rest van Nederland

---

Bijlage – beschrijving indicatoren

Werkgelegenheid (paragraaf 2.1)

De werkgelegenheid is de geïndexeerde (2001=100) ontwikkeling van het totaal aantal banen in de gemeente. Het gaat hier om banen van werknemers, zelfstandigen zijn hierin niet meegeteld. In 2006 is het CBS overgestapt op een nieuw registratiesysteem dat is gebaseerd op de Polisadministratie welke wordt beheerd door het UWV Werkbedrijf en is gevuld met werknemersgegevens uit de loonaangiften die werkgevers bij de Belastingdienst indienen. Om de vergelijkbaarheid met de tijdreeksen in eerdere Atlassen te continueren is met behulp van LISA-data (www.lisa.nl) voor 2007 een 'las' gemaakt tussen de oude EWL-data van het CBS en de nieuwe regionale werkgelegenheidsdata gebaseerd op de Polisadministratie.

Werkgelegenheidsgraad (paragraaf 2.2)

Het aantal banen in de gemeente gedeeld door het aantal inwoners (Atlas voor gemeenten o.b.v. data CBS en Lisa).

Bereikbaarheid van banen (per auto) (paragraaf 2.3)

Bij de bereikbaarheid van banen gaat het om de bereikbaarheid van werk vanuit de gemeente, vanuit het perspectief van de inwoners (huishoudens). Ofwel: hoe goed kunnen mensen die in de betreffende gemeente wonen een gevarieerd aanbod banen in die gemeente en alle andere gemeenten in Nederland bereiken? Deze indicator geeft het aantal banen dat beschikbaar is binnen acceptabele reistijd (zie box hieronder voor een toelichting). Daarbij tellen banen die verder weg liggen minder zwaar mee dan banen dichtbij. De bereikbaarheid van banen is gebaseerd op de gemiddelde reistijdwaardering van Nederlandse werknemers. Daarbij is gerekend met werkelijke reistijden.

Acceptabele reistijd

In dit rapport wordt bij verschillende indicatoren gebruikgemaakt van het concept 'bereikbaarheid binnen acceptabele reistijd'. Bijvoorbeeld bij de indicatoren bereikbaarheid banen, nabijheid natuur en recreatiegebieden en nabijheid onderwijs en zorg.

Onder acceptabele reistijd wordt de reistijd verstaan die mensen bereid zijn te accepteren om naar hun werk of naar bepaalde voorzieningen te gaan. Mensen verschillen in deze bereidheid tot reizen. Zo is bijvoorbeeld (vrijwel) iedereen bereid vijf minuten te reizen voor een baan, maar is maar een deel van de bevolking (bijvoorbeeld 40%) bereid om een half uur te reizen en een nog kleiner deel (bijvoorbeeld 9%) bereid om een uur te reizen. Er is met andere woorden een afnemende bereidheid tot reizen naar mate de reistijd langer wordt. Dit kan in een grafiek worden samengevat: de zogenaamde afstandsvervalcurve. Op basis van deze afstandsvervalcurve is vervolgens vanuit elke woonplek berekend hoeveel banen of voorzieningen er te bereiken zijn voor een gemiddelde inwoner. Naarmate een baan of voorziening verder weg ligt, zal een kleiner deel van de inwoners deze baan en voorziening binnen een voor hen acceptabele reistijd vinden liggen waardoor deze minder zwaar meetelt in de berekening. Uitgaande van de hierboven genoemde voorbeeldgetallen tellen banen die vanuit een bepaalde woonplek binnen vijf minuten reizen liggen voor bijvoorbeeld 100% mee, banen op een half uur rijden voor 40% en banen op een uur reizen voor 9%, enzovoort.

De relatie tussen de bereidheid tot reizen en reistijd (de afstandsvervalcurve) verschilt ook weer afhankelijk het type functie. Voor werk is de bereidheid tot reizen hoger dan voor voorzieningen. Ook tussen de voorzieningen zijn er verschillen: voor ziekenhuizen is deze bereidheid hoger dan voor onderwijs. En binnen onderwijs geldt weer dat de bereidheid tot reizen groter is voor een middelbare school dan voor een basisschool. Vijftien minuten voor een basisschool wordt immers door minder (ouders van) kinderen als acceptabele reistijd beschouwd dan vijftien minuten reizen voor een middelbare school.

Zie voor een verdere toelichting: G. Marlet en C van Woerkens, 2012: Naar een optimale gemeentegrootte; Inleiding Atlas voor Gemeenten 2012 (www.atlasvoorgemeenten.nl)

Bereikbaarheid van banen per OV (paragraaf 2.4)

Bij de bereikbaarheid van banen gaat het om de bereikbaarheid van werk vanuit de gemeente, vanuit het perspectief van de inwoners (huishoudens). Ofwel: hoe goed kunnen mensen die in de betreffende gemeente wonen een gevarieerd aanbod banen in die gemeente en alle andere gemeenten in Nederland bereiken? Daarbij tellen banen die verder weg liggen minder zwaar mee dan banen dichtbij. De bereikbaarheid van banen is gebaseerd op de gemiddelde reistijdwaardering van Nederlandse werknemers. Daarbij is gerekend met werkelijke reistijden. De bereikbaarheid van banen is berekend per openbaar vervoer (bron: CBS, LISA en OV9292).

Effect van files op bereikbaarheid van banen (paragraaf 2.5)

Het aantal banen dat als gevolg van files vanuit de woonplek niet meer binnen acceptabele reistijd te bereiken is. Op basis van files 's ochtends de gemeente uit en 's avonds naar de woonplek toe.

Netto participatiegraad (paragraaf 3.1)

Het aantal werkzame personen, als aandeel van de totale feitelijke beroepsbevolking (alle mensen tussen 15 en 64 jaar die kunnen en willen werken). Tot de participanten behoren enerzijds mensen die zonder steun van de overheid werken; mensen die zichzelf redden als werknemer of als zelfstandige. En anderzijds mensen die met ondersteuning van de overheid deelnemen aan het arbeidsproces (via gesubsidieerde arbeid, sociale werkvoorziening of loonkostensubsidies).⁹ Dit is een nieuwe definitie voor netto participatiegraad, die beter aansluit op de taken en de klantenkring van gemeenten, en volledig gebaseerd is op registratiebestanden (bronnen: CBS/RIO, UWV Werkbedrijf, SZW) zodat de ontwikkelingen door de tijd betrouwbaarder zijn dan bij een participatiegraad die is afgeleid van een enquête. Het gebruik van deze nieuwe definitie betekent wel dat de scores kunnen afwijken van de scores die vorig jaar in de Atlas zijn gepubliceerd. Dat nadeel weegt echter niet op tegen het voordeel van een betere bruikbaarheid en betrouwbaarheid. Bovendien is het met deze nieuwe definitie mogelijk om per gemeente een volledige uitsplitsing te maken van de verschillende groepen participanten en non-participanten zodat de (ontwikkeling van de) verschillende onderdelen van de klantenkring van gemeenten gedetailleerd in kaart kan worden gebracht. Bovendien is het mogelijk om verklaringen te geven voor de relatieve omvang van deze groepen in een bepaalde gemeente. Op die manier ontstaan bruikbare handvatten voor succesvol en efficiënt arbeidsmarktbeleid. Kijk voor een voorbeeld van een dergelijke analyse onder het kopje participatiewijzer op www.atlasvoorgemeenten.nl.

Werkloosheid (paragraaf 3.2)

Aantal werklozen als percentage van de (feitelijke) beroepsbevolking (bron: CBS en UWV Werkbedrijf)

---

⁹ Zie voor een uitgebreide beschrijving van de opbouw en berekening van deze alternatieve indicator voor de netto participatiegraad in gemeenten: G. Marlet, C. van Woerkens, R. Zwart, 2009: Zicht op gemeentelijke participatiegraad, in: Meer dan ooit. Sociale diensten en participatiebevordering (Divosa Monitor, Utrecht), pp. 35-58.

Jeugdwerkloosheid (paragraaf 3.3)

Het aantal jongeren tussen 15 en 24 jaar dat werk zoekt (bron: UWV Werkbedrijf) als percentage van de feitelijke beroepsbevolking tussen 15 en 24 jaar (bron: EBB/CBS). Het aantal werkloze jongeren tussen 15 en 24 jaar is het aantal zogenoemde niet-werkende werkzoekende jongeren dat is ingeschreven bij het UWV Werkbedrijf. Daarmee is waarschijnlijk een deel van de jeugdwerkloosheid in kaart gebracht. Voor werkzoekende jongeren is inschrijving bij het UWV Werkbedrijf immers geen verplichting of noodzaak omdat werkzoekende jongeren vaak toch geen recht hebben op een uitkering. Het totaal aantal werkloze jongeren uit de EBB blijkt dan ook af te wijken van de cijfers van het UWV Werkbedrijf, maar die bron is ongeschikt voor een vergelijking op gemeenteniveau omdat daarvoor de steekproef te klein is. De omvang van de totale beroepsbevolking tussen 15 en 24 jaar is wel gebaseerd op de EBB van het CBS. Er is een model gebruikt om te corrigeren voor de systematische afwijkingen die in de EBB zitten en schommelingen die niet het gevolg zijn van feitelijke ontwikkelingen. Die correctiemethodiek levert een betrouwbare beroepsbevolking op en dus een betrouwbare vergelijking tussen gemeenten.

Langdurige werkloosheid (paragraaf 3.4)

Het aantal langdurig werklozen in de gemeente is het aantal zogenoemde niet-werkende werkzoekenden dat meer dan drie jaar werkloos is (bron: UWV Werkbedrijf). Het aantal langdurig werklozen is genomen als percentage van de (feitelijke) beroepsbevolking. De omvang van de totale beroepsbevolking in de gemeente is gebaseerd op de EBB van het CBS. Om te corrigeren voor schommelingen die het gevolg zijn van afrondingen in verband met de geringe steekproefgrootte van de EBB is hiervoor het driejaarsgemiddelde gebruikt.

Bijstand (paragraaf 3.5)

Het aantal personen met een WWB- (Wet Werk en Bijstand), IOAZ- (Wet inkomensvoorziening oudere en gedeeltelijk arbeidsongeschikte gewezen zelfstandigen), of IOAW-uitkering (Wet inkomensvoorziening oudere en gedeeltelijk arbeidsongeschikte werkloze werknemers) als percentage van de bevolking tussen 20 en 64 jaar (bron: CBS).

Vroegtijdig schoolverlaters (paragraaf 3.6)

Vroegtijdig schoolverlaten is het niet halen van een startkwalificatie (diploma havo, vwo of niveau 2 van het MBO). Een startkwalificatie wordt gezien als het minimale niveau dat nodig is om voldoende toegerust de arbeidsmarkt te betreden (Bron: CFI).

Winkels mode en luxe (paragraaf 4.1)

Het aantal winkels voor mode en luxe per 1000 huishoudens (bron: Vastgoedmonitor).

Podiumkunsten (paragraaf 4.2)

Het aantal theatervoorstellingen en concerten in de gemeente, opgesplitst in drie categorieën: theatervoorstellingen, klassieke muziek en popmuziek. Onder de categorie theater vallen toneel, ballet, dans, cabaret, musical. Onder popmuziek vallen ook jazz, lichte muziek en wereldmuziek. Klassieke muziek bevat ook de categorie opera (bron: VSCD, VNPF, Muziek Centrum Nederland, Nederlands Uitburo). Voor het aanbod podiumkunsten is gebruikgemaakt van het aantal voorstellingen in de theaters en poppodia die aangesloten zijn bij de Vereniging voor Schouwburg- en Concertgebouwdirecteuren (VSCD), de Vereniging Nederlandse Poppodia en Festivals (VNPF) en het Muziek Centrum Nederland (MCN), of die zijn opgenomen in het theaterbestand van het Theaterinstituut Nederland (TIN) en waarvoor de data bij de afzonderlijke instellingen verzameld zijn. Het culturele aanbod per gemeente is gecorrigeerd voor het aantal inwoners.

Restaurants: kwantiteit (paragraaf 4.3)

Aantal restaurants per 1.000 inwoners (bron: CBS en bedrijfschap Horeca en Catering)

Culinaire kwaliteit (paragraaf 4.4)

Het kwalitatieve aanbod van restaurants is gemeten aan de hand van het oordeel van de rapporteurs van restaurantgids *Lekker* en de Michelinids. In de Michelinids zijn ongeveer zeventig Nederlandse restaurants opgenomen. De restaurantgids *Lekker* presenteert jaarlijks vijfhonderd Nederlandse kwaliteitsrestaurants. Bovendien wordt uit deze vijfhonderd een top 100 samengesteld. Om tot de culinaire kwaliteitsindicator te komen hebben gemeenten per restaurant met vermelding in de *Lekker* één punt gekregen. Vermelding in de top 100 leverde één bonuspunt op, en de eerste plaats nog eens één bonuspunt (in totaal dus drie punten voor het restaurant op de

eerste plaats in de *Lekker*). Elke ster in de Michelinids leverde eveneens een punt op (een restaurant met drie sterren kreeg dus drie punten, gelijk aan een eerste plaats in de *Lekker* top 100). Al die punten zijn vervolgens opgeteld, zodat feitelijk een gemiddelde is genomen van het oordeel van de *Lekker*-rapporteurs en de Michelin-rapporteurs. De score per gemeente is tot slot gedeeld door de bevolkingsomvang. De kwaliteitsindicator is zo een maat voor de dichtheid van kwaliteitsrestaurants in een bepaalde gemeente. Die indicator is uiteindelijk weergegeven als het aantal culinaire kwaliteitspunten per 50.000 inwoners.

Vooroorlogse woningen (paragraaf 4.5)

Aantal vooroorlogse woningen (met bouwjaar voor 1940) als percentage van de woningvoorraad (bron: Ministerie van WWT). Er blijkt de laatste jaren een aantal belangrijke verschuivingen te hebben plaatsgevonden in de scores van gemeenten, die volgens de bronhouder het gevolg zijn van toevoegingen van woningen anders dan door nieuwbouw, zoals splitsingen van woonruimtes of verbouw van niet-woongebouwen tot woonruimten (bijvoorbeeld de transformatie van (industriële) erfgoed tot woningen).

Rijksmonumenten (paragraaf 4.6)

Het aantal rijksmonumenten (objecten) in de gemeente per 100.000 inwoners (bron: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed).

Nabijheid natuur (paragraaf 4.7)

De bereikbaarheid van natuur is op een vergelijkbare manier berekend als de bereikbaarheid van banen. Het aantal banen is echter vervangen door de oppervlakte van natuurgebieden (bron: CBS, Bodemstatistiek). Onder natuur zijn bossen, duinen en heidegebieden meegerekend. Op die manier is berekend hoeveel natuur vanuit een gemeente binnen een bepaalde tijd bereikt kan worden. Daarbij is gerekend met reistijden per auto, zonder filecorrectie, omdat ervan wordt uitgegaan dat mensen buiten de spits naar recreatiegebieden rijden. De waarderingsfunctie is gebaseerd op het werkelijke reisgedrag van mensen ten behoeve van recreatie. Die wijkt af van de tijdwaardering in het woon-werkverkeer, die werd gebruikt bij het berekenen van de bereikbaarheid van banen.

Nabijheid recreatiegebieden (paragraaf 4.8)

De bereikbaarheid van recreatiegebieden is op een vergelijkbare manier berekend als de bereikbaarheid van banen. Het aantal banen is echter

vervangen door de oppervlakte van recreatiegebieden (bron: CBS, Bodemstatistiek). Onder recreatiegebieden zijn sportterreinen, parken en plantsoenen en pretparken meegerekend.

Nabijheid basisonderwijs (paragraaf 5.1)

De bereikbaarheid van basisonderwijs is berekend op vergelijkbare manier als de bereikbaarheid van banen. Wel is de reistijdwaardering (de acceptabele reistijd) voor basisscholen veel lager. Op basis van de locaties van basisscholen is per 4-ppc-gebied (bron: CBS) het aantal basisschoolvestigingen binnen acceptabele reistijd bepaald. Dit is vervolgens geaggregeerd naar gemeenteniveau op basis van een weging met het aantal kinderen in de relevante leeftijdscategorie.

Nabijheid voortgezet onderwijs (paragraaf 5.2)

De bereikbaarheid van het aantal vestigingen in het middelbaar onderwijs is op vergelijkbare manier berekend als de nabijheid van het basisonderwijs. Alleen zijn hier de vestigingen basisonderwijs vervangen door vestigingen van het middelbaar onderwijs. Wel geldt er voor voortgezet onderwijs een andere reistijdwaardering dan voor basisscholen: de gemiddelde acceptabele reistijd is hoger.

Aanbod sportterreinen (paragraaf 5.3)

Het aanbod sportterreinen is gemeten door het aantal hectares sportterreinen (Bron: CBS bodemstatistiek) in een straal van 5,5 kilometer – per 4-ppc-gebied – per 1000 inwoners tot 50 jaar in dezelfde straal. Hiermee wordt enerzijds rekening gehouden met het feit dat een sportterrein niet noodzakelijkerwijs in de gemeente hoeft te liggen waar iemand woont en anderzijds met het feit dat het gebruik van sportterrein na de leeftijd van 50 jaar fors afneemt.

Afstand tot dichtstbijzijnde huisarts (paragraaf 5.4)

Op basis van de CBS-gegevens over de gemiddelde afstand tot een huisartsenpraktijk is er op basis van de bevolking een gewogen gemiddelde van de afstand berekend.

Aantal huisartsenpraktijken binnen 3 kilometer (paragraaf 5.5)

Op basis van de CBS-gegevens over het aantal huisartsenpraktijken binnen een straal van 3 kilometer is er op basis van de bevolking een gewogen gemiddelde berekend.

Aantal ziekenhuizen binnen acceptabele reistijd (paragraaf 5.6)

De bereikbaarheid van het aantal ziekenhuizen is op vergelijkbare manier berekend als de nabijheid van het basisonderwijs en voortgezet onderwijs, maar dan met vestigingen van ziekenhuizen. De reistijdwaardering is afgeleid van het feitelijk reisgedrag van mensen en ligt beduidend hoger dan voor het voortgezet onderwijs en basisscholen: de gemiddelde acceptabele reistijd is dan ook hoger. Mensen zijn immers bereid om verder te reizen voor een ziekenhuis dan voor een school. Dit heeft onder te maken met het feit dat scholen voor (gezinnen met) kinderen een dagelijkse 'behoefte' is. Bezoek aan ziekenhuizen komt veel minder vaak voor maar omdat het de gezondheid van mensen betreft is het belang dat er aan wordt gehecht wel groot. Dit maakt dat mensen gemiddeld bereid zijn verder te reizen voor een ziekenhuis dan voor een school.

Aanbod bibliotheken (paragraaf 5.7)

De bereikbaarheid van het aantal bibliotheekvestigingen is op vergelijkbare manier berekend als de nabijheid van het basisonderwijs, voortgezet onderwijs en ziekenhuizen, maar dan met vestigingen van bibliotheken. Het betreft hierbij dus het aantal bibliotheekvestigingen dat te bereiken is vanuit een woonplaats, waarbij bibliotheekvestigingen dichtbij zwaarder meetellen dan verder weg (omdat niet alle inwoners van een woonplaats bereid zijn naar een verder weg gelegen vestiging te reizen).